

**Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка**

Факультет педагогіки та психології

Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Затулівітер Наталія Миколаївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

другий (магістерський) рівень вищої освіти

на тему: **РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ**

Виконала студентка II курсу,
групи ДП 19 м (70)
спеціальності 012 Дошкільна освіта
освітня програма Дошкільна освіта та Початкова
освіта
форма навчання денна
Затулівітер Н. М.
керівник Прибора Т. О.
рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту Дубінка М. М.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Затулівітер Н. М.

Кропивницький – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Допущено до захисту
Зав. кафедри [підпис] /Радул О. С./
«26» листопада 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

другий (магістерський) рівень вищої освіти

Назва теми роботи **РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**
ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

Кваліфікаційна робота

Затуливітер Наталія Миколаївна

студентки ДП 19 м (70) групи

факультету педагогіки та психології

спеціальність 012 Дошкільна освіта

освітня програма Дошкільна освіта та Початкова

освіта

форма навчання денна

науковий керівник:

Прибора Тетяна Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
педагогіки дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою «90» балів,

за шкалою ЄКТС A

за національною шкалою вільно.

Секретар ЕК [підпис]

Андросова Н.М.

«22» грудня 2020 р.

Кропивницький – 2020

АНОТАЦІЯ

Затулівітер Н. М. Розумовий розвиток старших дошкільників засобами літературних творів. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта» – Центральноукраїнський державний педагогічний університет. Факультет педагогіки та психології – Кропивницький – 2021.

У магістерській роботі проведено теоретичний аналіз особливостей розумового розвитку старших дошкільників, вплив навчання на розумовий розвиток дошкільників. Висвітлено проблему впливу літературних творів на розумове виховання дітей дошкільного віку.

Також проаналізовано вплив літературних творів на розумовий розвиток старших дошкільників. Проаналізовано сучасний педагогічний досвід вихователів з проблеми дослідження, проведено констатувальний, формувальний і контрольний експеримент. В ході цих досліджень підбрано методики для визначення рівня розумового розвитку старших дошкільників, розроблено та проведено серію занять з художнього читання спрямованих на розвиток переключення і розподілу уваги, наочно-дійового, логічного мислення, зорової пам'яті, було визначено чи відбулися зміни в ході проведеного дослідження.

Ключові слова: заняття, книга, літературні твори, розумовий розвиток, старший дошкільний вік, художня література.

ANNOTATION

Zatulyviter N. M. Mental development of senior preschoolers by means of literary works. – Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for obtaining the educational and qualification level of master in the specialty: 012 "Preschool education" – Central Ukrainian State Pedagogical University. Faculty of Pedagogy and Psychology Kropyvnytskyi – 2021.

In the master's work the theoretical analysis of features of mental development of senior preschoolers, influence of training on mental development of preschoolers is carried

out. The problem of the influence of literary works on the mental education of preschool children is highlighted.

The influence of literary works on the mental development of older preschoolers is also analyzed. The modern pedagogical experience of educators on the problem of research is analyzed, the ascertaining, forming and control experiment is carried out. In the course of these studies, methods were selected to determine the level of mental development of older preschoolers, developed and conducted a series of art reading classes aimed at developing switching and distribution of attention, visual, logical thinking, visual memory, was determined whether changes occurred during research.

Key words: classes, book, literary works, mental development, senior preschool age, fiction.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЛІТЕРАТУРНИМИ ТВОРАМИ	
1.1. Психолого-педагогічні особливості розумового розвитку старших дошкільників	9
1.2. Літературні твори як засіб розумового розвитку дітей дошкільного віку	15
1.3. Вплив навчання на розумовий розвиток дошкільників	20
Висновки до першого розділу	25
РОЗДІЛ 2. РОБОТА З ЛІТЕРАТУРНИМИ ТВОРАМИ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	
2.1. Передовий педагогічний досвід вихователів з проблеми розумового розвитку літературними творами.....	27
2.2. Рівень розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку	35
2.3. Стимулювання розумового розвитку засобом літературних творів.....	42
2.4. Аналіз результатів контрольного експерименту з проблеми дослідження	50
Висновки до другого розділу.....	58
ВИСНОВКИ	61
БІБЛІОГРАФІЯ	64
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В старшому дошкільному віці знання все частіше поєднуються з розвитком пізнавального ставлення до навколишнього. Діти оволодівають порівнянням, узагальненням, класифікацією, у них формується загальний спосіб розумової діяльності: здатність швидко і точно зрозуміти завдання, планомірно і послідовно вирішувати його, вірно оцінювати результати. Розумова діяльність у дітей формується в процесі навчання під керівництвом дорослого. За допомогою літературних творів у дітей збагачується обсяг знань, в них формується уявлення про добро і зло, про вчинки, про моральні якості. З творів дитина дізнається про різні явища, проте як саме потрібно вчинити так чи інакше. Художня література відкриває дошкільникам світ мистецтва художнього слова, яке дає можливість освоїти чарівний світ творів, і себе в цьому світі, спроби розвиватися, виховуватися, формуватися насамперед, як особистість.

Важливість розумового виховання в дошкільному віці відображена в таких державних документах, як «Базовий компонент дошкільної освіти» [2], «Лист МОН України від 19.04.18 №1/9 – 249 Щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти» [46], «Концепція дошкільної освіти в Україні на 2010-2016 рр.» [40].

Вивченість проблеми дослідження. Проблемою розумового виховання дошкільників займалися такі вітчизняні вчені Л. С. Виготський [18], Н. В. Гавриш [20], Т. І. Поніманська [60], В. О. Сухомлинський [74], М. М. Фіцула [76]. Проблему розумового та мовленєвого розвитку досліджували педагоги В. В. Нестеренко [54], Л. П. Гайдажирська [22], Н. М. Мельник [50], А. Г. Самохвалова [68], В. А. Чекаліна [79]. Роль художньої літератури у вихованні дошкільників вивчали А. М. Богуш [6], Ю. В. Богачук [5], Т. Я. Довга [27], І. В. Онищенко [56], П. С. Каньоса [37].

Мета дослідження – дослідити особливості розумового виховання старших дошкільників літературними творами.

Згідно до мети дослідження обумовлені такі **завдання**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічні особливості розумового розвитку старших дошкільників.

2. З'ясувати значення літературних творів для розумового розвитку старших дошкільників.

3. Провести елементи експериментального дослідження з метою визначення рівня розумового розвитку дошкільників.

4. Розробити та проаналізувати серію занять з художньої літератури з метою підвищення розумової активності у дітей старшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження – освітній процес у закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження – особливості розумового розвитку старших дошкільників літературними творами.

При підготовці кваліфікаційної роботи використано такі **методи науково-педагогічного дослідження**: *теоретичні* (аналіз наукових джерел та практичного досвіду педагогів, з метою дослідження мети і завдання розумового виховання старших дошкільників, засобів розумового виховання старших дошкільників, літературними творами), *емпіричні* (спостереження, тестування з метою уточнення умов ефективного формування розумового виховання старших дошкільників літературними творами).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати кваліфікаційної роботи були оприлюднені на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Вивчення і впровадження в навчально-виховний процес середньої та вищої школи педагогічних ідей Василя Сухомлинського» (Кропивницький, 2017); «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» (Івано-Франківськ, 2017); «Вивчення і впровадження в навчально-виховний процес середньої та вищої школи педагогічних ідей Василя Сухомлинського» (Кропивницький, 2018); «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (Суми, 2018); «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (Суми, 2019); «Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення» (Кропивницький, 2020).

Публікація. Основні положення і результати дослідження відображено в 6 публікаціях збірниках наукових праць за матеріалами конференцій.

Структура дослідження. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, бібліографії (80), додатків (5).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЛІТЕРАТУРНИМИ ТВОРАМИ

1.1. Психолого-педагогічні особливості розумового розвитку старших дошкільників

Розумовий розвиток – ступінь розвитку в дитини пізнавальних процесів (відчуттів і сприймання, мислення та мовлення, пам'яті й уяви), сформованість уміння міркувати, обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання навколишнього середовища, здатність швидко і правильно розуміти те, що їй говорять, вибудовувати власні судження, користуватися поняттями й узагальненнями.

Російський педагог А. Бондаренко зазначала, що відбувається розумовий розвиток дитини одночасно із психічним і є свідченням її інтересів, почуттів тощо. Виявляється він в обсязі, характері та змісті знань, рівні розвитку психічних процесів (відчуттів, сприймання, запам'ятовування, уяви, мислення), пізнавальних здібностей, характері провідної діяльності. Про розвиток дитини свідчать: запитання, які вона ставить дорослим; судження, в яких виявляється її розуміння різних явищ, подій та їх причин; продукти діяльності (малюнки, різноманітні вироби та ін.); зміст, форми ігор; характер спілкування з дорослими та однолітками; способи виконання завдань, розв'язань розумових задач [11, 12 – 15].

Згідно з дослідженнями психологів Л. Виготського та С. Рубінштейна, темп розумового розвитку в дошкільному віці значно вищий порівняно з пізнішими віковими періодами, а допущені в цей час помилки у вихованні важко подолати в майбутньому. У дошкільному віці дитина опановує основи уявлень і понять, які надалі визначають успішність розумового розвитку. Діти можуть пізнавати не лише зовнішні якості предметів і явищ, а і їх внутрішні, суттєві зв'язки та відношення [52, 416]. У них починають формуватися абстрактне мислення, узагальнення тощо. Якщо протягом перших трьох років життя провідна роль у розумовому розвитку належить

сприйманню, то надалі зростає роль пам'яті та уяви. З уявою пов'язані основні процеси пам'яті, розумова діяльність.

Протягом дошкільного віку відбувається розвиток наочно-дійового (пов'язаного з практичними діями) та наочно-образного (оперування образами) мислення. Дослідження психологів і педагогів довели, що внаслідок використання спеціальних прийомів навчання дітям старшого дошкільного віку стають доступними узагальнені знання і способи дій, почуття і логічні операції, які донедавна вважалися ознаками мислення школярів. Дошкільнята здатні розуміти загальні принципи, зв'язки і закономірності, які є основою наукових знань, пізнавати суттєві аспекти явищ навколишнього світу [54, 38 – 40].

На думку кандидата педагогічних наук, старшого викладача Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського В. Імбер, старший дошкільний вік слід розглядати лише як період, коли має розпочатися інтенсивне формування логічного мислення, ніби визначаючи тим самим найближчу перспективу розумового розвитку. Багато педагогів і психологів визначають, що основний фундамент логіки і базових логічних операцій може бути сформований саме в дошкільному віці [35, 55].

Головне значення логічного мислення полягає в тому, що дитина починає мислити «подумки», уявляючи дії, які можуть забезпечити успішне вирішення завдання. Головним показником розвитку дитячого мислення є рівень сформованості образних і логічних розумових операцій: як оволодіває дитина схематизованими уявленнями (образне) та виокремленням і співвіднесенням істотних параметрів об'єктів (логічне мислення). Важливою умовою правильного процесу виховання є оцінка рівня розумового розвитку дітей. Діагностика розумового розвитку покликана виявляти реальні досягнення дитини у процесі навчання, враховуючи, що досягнутий нею рівень є результатом не тільки навчальних, а й усіх виховних впливів (у тому числі соціальних, демографічних та ін.). Щодо цього розроблено систему показників розумового розвитку дитини, яка охоплює ступінь сформованості пізнавальних і розумових (інтелектуальних) дій [10, 42].

Важливим видається висловлювання А. Запорожця про етапи формування розумових дій у старших дошкільників. Він вважає, що в старшому дошкільному віці немає можливості формувати пізнавальні процеси так, щоб вони досягали вищих етапів інтеріоризації, щоб вони переходили у внутрішню мову, а потім і в план власне розумових, внутрішніх, інтелектуальних операцій. Із цього приводу В. Давидов наголошує, що одна з основних задач розумового виховання в дитячих садах полягає в тому, щоб своєчасно, вже у старшій групі, дати дитині певні засоби уявного аналізу навколишнього світу. За допомогою цих засобів дитина повинна виділяти як відносно великі її сфери (наприклад: неживу й живу природу, світ рослин, тварин, людей), так і окремі характеристики навколишніх предметів і його власної діяльності [33, 139 – 149.].

Спираючись на ідеї Л. Виготського і результати досліджень М. Поддякова, доктор психологічних наук М. Веракса виділив особливу групу образів, яка була визначена як циклічні уявлення й розглядається в діалектичному мисленні разом із комплексними. Істотна відмінність полягає в тому, що в циклічних уявленнях відбивається процес переходу об'єкта з одного стану в інший. Циклічні уявлення відображають процес перетворення об'єкта або ситуації через систему послідовних образів і задають смисл цього перетворення. Підтвердження такої інтерпретації циклічних уявлень як засобів передачі смислу перетворень можна знайти в тестах на впорядкування малюнків. Ідея тесту полягає в тому, щоб з'ясувати, наскільки швидко й правильно дитина усвідомлює смисл, відображений у малюнках і правильно уявити його у відповідній послідовності [16, 32]. Є. Єрмакова вивчала розвиток гнучкості розумової діяльності дошкільників. Результати проведеного дослідження підтвердили припущення про те, що гнучкість розумової діяльності виникає в цьому віці, а його розвиток обумовлено формуванням у дошкільників комплексних уявлень, які дозволяють дітям підтримувати різні напрями аналізу об'єктів проблемних ситуацій [34, 16].

Соціальна ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку суттєво змінюється порівняно з попередніми роками її життя. У зв'язку з необхідністю підготовки до шкільного навчання зростають вимоги до дитини-дошкільника з боку

дорослих як до суб'єкта різних видів предметно-практичної діяльності і спілкування. Старші дошкільники здатні вже керувати процесом фантазування для досягнення певної мети. Завдяки цьому можна говорити про розвиток у старшому дошкільному віці не лише репродуктивної уяви, а й про зародження творчих форм уяви.

Видатний радянський психолог Л. Виготський стверджує, що саме уява є центральним психологічним новоутворенням у дошкільному віці [17, 55 – 56]. Відповідно до цього, було створено чотири стадії розвитку уяви: 1) перехід від пасивної уяви до творчої; 2) творча уява характеризується таким процесом, як анімізм, або одухотворення предметів; 3) третя стадія характеризується грою. Ігри діляться на два типи: експериментальні (дають певні знання та пояснюють природу речей) та творчі (головна роль); 4) виникає романтична творчість (здебільшого даний етап складають образи).

Основні положення Л. Виготського про походження, розвиток і характерні особливості уяви дитини лягли в основу подальших досліджень, серед яких можна виділити два великі цикли. З одного боку, це вивчення виникнення й розвитку уяви в грі – провідній діяльності дошкільника, а з іншого боку, це вивчення видів дитячої художньої діяльності, що традиційно вважалися творчими [18].

Дослідники другого напрямку розглядають продуктивну уяву в розвитку й засоби її активізації в дошкільників, О. Дяченко виділяє засоби уяви, специфічні для кожного вікового етапу, робить висновок про те, що підвищення рівня розвитку продуктивності уяви йде шляхом спеціально організованого навчання, в основі якого лежить навчання дітей умінню використовувати образи, побудовані способом включення, де заданий об'єкт породжує образ нового оригінального об'єкту, включаючись у нього як другорядна деталь [30, 31]. Включення розкриває перед дитиною широкі можливості. Воно дозволяє проявляти не лише оригінальність у завданнях на домальовування, під час складання казок і оповідань, але й лежить в основі виходу мислення за межі заданого контексту. Здатність до творчості має своє коріння в інтересі дитини до предметного світу близьких йому людей, орієнтуванні на новизну, первинному експериментуванні з іграшками, допитливості.

Радянські психологи Л. Венгер, В. Мухіна вважають, що у старшому дошкільному віці уява дитини набуває керованого характеру. Формуються дії уяви: задум у формі наочної моделі; образи уявних предметів та дії з ними; дитина може контролювати і визначати характер уяви. В різних видах діяльності (ігровій, конструктивній, образотворчій) з'являється вміння планувати. Діти піклуються про відповідність своїх задумів дійсності. Ця здатність чітко виявляється у грі, де старший дошкільник вже чітко підбирає потрібні компоненти для гри, а не потрібні відкидає. Саме гра виконує виключно важливу роль у житті дитини, яка спонукає до збудження уяви. Діти із захопленням займаються творчою діяльністю [15, 24 – 30.].

Українські психологи Голюк О. А., Пахальчук Н. О. творчу (продуктивну) уяву дитини старшого дошкільного віку визначають як процес і результат самостійного створення дитиною нових образів, уявлень, ідей, включених у процес творчої діяльності, тобто діяльності, яка дає в результаті оригінальні, цінні, суб'єктивно значущі продукти. При цьому саме творча уява дозволяє дитині приймати рішення і знаходити вихід з проблемної ситуації за відсутності необхідних знань. До якісних результативних характеристик творчої уяви ми відносимо метафоричність створеного образу, розробленість образу, індивідуалізованість образу.

Значна увага у дошкільному віці приділяється процесу мовлення. Мовлення – складна функціональна система, в основі якої лежить знакова система мови в процесі спілкування [37, 88]. Мовленнєва функціональна система ґрунтується на діяльності мозкових структур, кожна з яких виконує свою специфічну операцію. Мовлення розвивається комплексно: активне мовлення дитини й розуміння нею мовлення дорослих розвивається одночасно.

Перехід з одного виду діяльності на інший супроводжується мовленням, яке яскраво описує всі процеси та задуми дитини.

Природне засвоєння мовних одиниць рідної мови дітьми дошкільного віку відбувається інтенсивніше, якщо керівництво ним здійснюється з опорою на лінгводидактичні принципи навчання, а саме: увага до матерії мови; усвідомлення

значення мовних знаків; оцінювання виразності мови; - розвиток чуття мови [24, 10].

Дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України А. Богуш на допомогу педагогам-практикам та батькам сьогоднішніх дошкільнят дає вичерпну відповідь на те, яким має бути рівень мовленнєвого розвитку 5-річної дитини, характеризує нормативні вимоги мовлення: звукову культуру мовлення, лексичний розвиток, семантичний, морфологічний, синтаксичний, формування граматичної будови мовлення. Також автор конкретизує, що означає «мовленнєва особистість дитини». Мовленнєва особистість – це дитина, у якої «сформована фонетична, лексична, граматична, розмовнодіалогічна та комунікативна компетентність, яка вміє адекватно й доречно спілкуватися рідною мовою в різних життєвих ситуаціях: розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, користуватися при цьому як мовними, так і позамовними, інтонаційними засобами виразності, етикетними формами спілкування, стежить за власним мовленням та мовленням інших, здатна творчо реалізуватися засобами мовлення» [5, 6].

Розвиток мислення тісно пов'язаний із суттєвими позитивними зрушеннями у мовленні дошкільнят. Швидко зростає словниковий запас, досягаючи до семи років 3500-4000 слів. У словника, окрім іменників та дієслів, значне місце посідають прикметники, займенники, числівники та службові слова.

Дошкільнята загалом опановують фонетичну будову рідної мови, навчаються вільно артикулювати окремі звуки та поєднувати їх у звукосполучення. Протягом дошкільного віку діти досягають значних успіхів в оволодінні граматиною мови, структурою простих і складних речень. Відбувається подальша диференціація функцій мовлення.

До п'яти років дитина засвоює повсякденний словник. У 5-6 років вона опановує типи відмін і відмінків. У її мовленні з'являються збірні іменники й нові слова, створені за допомогою суфіксів. До кінця п'ятого року життя дитина починає опановувати контекстним мовленням, тобто самостійно створювати текстове повідомлення.

Збагачення словника дошкільників у дошкільному навчальному закладі відбувається в тісному зв'язку з розвитком, збагаченням уявлень, ознайомленням із навколишнім світом. Важливо також виділити власне мовленнєві завдання в збагаченні словника дітей, зокрема: розкриття й поглиблення розуміння смислової сторони слова. Це приводить до необхідності ґрунтовного аналізу засвоєння дітьми смислової сторони слова.

Вчені В. В. Нестеренко та О. О. Поліщук стверджували, що розумовий розвиток виявляється в обсязі, характері, та змісті знань, рівнях розвитку психічних процесів (сприймання, відчуттях, уява, мислення, запам'ятовування), пізнавальних здібностях, характерах пізнавальної діяльності. Про розвиток дитини свідчать такі показники, як: запитання, які вона ставить дорослим; судження, в яких виявляється її розуміння явищ, подій та причин; продукти діяльності (малюнки, різні вироби); зміст та форми ігор, в які вона грається; характер спілкування з дорослими та однолітками; пособи виконання, та розв'язання розумових задач [54, 3 – 4].

Отже, важливою умовою правильного процесу виховання є оцінка рівня розумового розвитку дітей. Діагностика розумового розвитку покликана виявляти реальні досягнення дитини у процесі навчання, враховуючи, що досягнутий нею рівень є результатом не тільки навчальних, а й усіх виховних впливів. Основними показниками розумового розвитку дошкільників є розвиток мислення, пам'яті, уваги, уяви, сприймання. У дошкільному віці дитина опановує основи уявлень і понять, які надалі визначають успішність розумового розвитку. Діти можуть пізнавати не лише зовнішні якості предметів і явищ, а і їх внутрішні, суттєві зв'язки та відношення.

1.2. Літературні твори як засіб розумового розвитку старших дошкільників

Художня література супроводжує дитину з перших років життя, розширює світогляд дитини, розкриває таємниці природи, знайомить з подіями минулого,

відкриває невідомі країни, світ людських почуттів та взаємовідносин, розвиває мислення й уяву дитини, збагачує її емоції, вчить літературному мовленню, розвиває здібності тонко відчувати форму й ритм рідного мовлення, літературний гумор, живі образні висловлювання, порівняння. У дітей формується уміння взаємодіяти в колективі однолітків, ділитися іграшками, не ображати новачків.

Літературні твори сприймаються дітьми по-різному – як джерело інформації, забава, інтелектуальне завдання, витвір мистецтва, повчальна соціальна ситуація, моральне правило [56, 3].

Художня література та дитяча книжка є потужними засобами формування фонематичного слуху та правильної звуковимови, збагачення словника дитини, розвитку зв'язного мовлення.

Всі літературні твори відносять до трьох родів епос, лірика і драма. Літературні роди різняться структурою написання та приналежністю твору. До епосу відносяться такі жанри: оповідання, повість, роман, новела, роман-епопея та нарис. До лірики відносяться такі жанри: романс, гімн, ода, елегія, епіграма та послання. До драми відносяться такі жанри: комедія, трагедія та драма. Діти в навчальному закладі ознайомлюються з такими літературними творами, як казка, оповідання, вірш, з творами усної народної творчості, як приказка, прислів'я, забавлянка, закличка, лічилка, колискові [65, 267].

Фольклор – живодайне джерело художньої літератури, а фольклорні твори супроводжують життя дитини від самого народження. Але їхнє сприймання буде повноцінним тільки за умови, якщо дошкільник до нього підготовлений. Для цього необхідно звертати увагу не тільки на зміст, а й на виразні засоби мови таких жанрів, як казка, оповідання, вірш, а також малих фольклорних форм (забавлянки, утішки, заклики, скоромовки, мирилки, нісенітниці, загадки, лічилки, прислів'я, приказки, колісанки). Поступово в дітей виробляється вибіркоче ставлення до літературних творів, формується художній смак. Проблема сприймання літературних творів різних жанрів дошкільниками складна та багатоаспектна. Дитина проходить довгий шлях від наївної участі в зображуваних подіях до більш складних форм естетичного сприйняття. [3, 5–7]. Мистецтво слова відображає

дійсність у художніх образах, зображує найбільш типове, усвідомлюючи та узагальнюючи реальні життєві факти. Це допомагає дитині пізнавати життя, формує її ставлення до оточення. Художні твори, розкриваючи внутрішній світ героїв, змушують дітей хвилюватися, переживати, як свої, радощі та печалі героїв [16, 50].

На основі аналізу літературного твору в єдності його змісту й художньої форми, а також у активному освоєнні засобів художньої виразності, діти оволодівають здібністю передавати в образному слові певний зміст [3, 5 – 7].

Потрібно враховувати, що діти дошкільного віку – слухачі, (лише деякі є читачами) художній твір презентується педагогом, тому володіння навичками виразного читання набуває особливого значення для останнього. Твір потрібно донести до дітей як твір мистецтва, розкрити його задум, заразити слухача емоційним ставленням до прочитаного: почуттів, вчинків, ліричним переживанням героїв.

Дитячий садок знайомить дошкільників з кращими творами для дітей і на цій основі розв'язує цілий комплекс взаємопов'язаних завдань морального, розумового, естетичного виховання.

Знайомство з численними книгами про історичне минуле України, про українське мистецтво, його кращими творами спонукає дітей до творчого, поглибленого вивчення специфіки української історії, художньої творчості, знайомства з життям і діяльністю видатних українських особистостей, допомагає зрозуміти мову українських традицій, фольклору тощо. Читання не лише викликає певні почуття, роздуми про життя, а й спонукає до проби себе як творця (художника, поета, актора), сприяє реалізації і розвитку творчого потенціалу особистості [25, 6 – 7].

Розглянемо поступовість ознайомленні дітей-дошкільників з літературними творами:

1. В 1 молодшій групі вихователь привчає дітей слухати народні пісеньки, казки, авторські твори. Супроводжує читання показом іграшок, картинок (фланелеграф), персонажів настільного театру та інших засобів наочності, а також вчить слухати художній твір без наочного супроводу.

2. В 2 молодшій групі виховуються вміння слухати нові казки, оповідання, вірші, стежити за розвитком дії, співпереживати героям твору. З допомогою вихователя діти інсценують і драматизують невеликі уривки з народних казок. Діти вчаться читати напам'ять віршики і невеликі уривки з народних казок.

3. В середній групі педагог підтримує увагу та інтерес до слова в Улітературному творі, пояснює, як важливі в книзі малюнки; показує, як багато цікавого можна дізнатися, уважно розглядаючи книжкові ілюстрації.

4. У старшій групі вихователь вчить визначати жанр творів; спонукає розповідати про своє ставлення до конкретного вчинку літературного персонажа; допомагає дітям зрозуміти приховані мотиви поведінки героїв твору; вчить вслухатися в ритм і мелодіку поетичного тексту; допомагає виразно, з природними інтонаціями читати вірші, брати участь у читанні тексту за ролями, в інсценізаціях.

5. У підготовчій до школи групі увага дітей звертається на зображувально-виразні засоби (образні слова і вирази, епітети, порівняння); вихователь допомагає відчувати красу і виразність мови твору, прищеплює чуйність до поетичного слова; допомагає дітям пояснювати основні відмінності між літературними жанрами: казкою, оповіданням, віршем [8, 6 – 8].

Детальніше охарактеризуємо казку як класичний зразок фольклору з її яскравим, романтичним зображенням світу, ідеалізацією позитивних героїв. Колоритна, яскрава мова казок викликає в уяві чудові образи, пробуджує фантазію. Український педагог А. І. Васильченко вказувала на те, що казки відображають давні уявлення народу про життя та смерть, добро і зло, і розраховані на усну передачу, тому один і той же сюжет має декілька варіантів [13, 4; 59, 85].

Саме казка, яку чує дитина в відповідному природному оточенні, жива, народжена з уст учителя, як зазначала старший науковий співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Л. М. Заліток, ставала оптимальною формою збудження паростків дитячого інтелекту. Педагог стверджував: «Найголовніше – це те, щоб у казці була глибока думка». Він помітив, впливовість казки, що виражає думку, стає особливо очевидною, коли йдеться про малюків з «ослабленими, уповільненими процесами мислення й дуже слабкою пам'яттю [30, 116].

Педагог Л. В. Іщенко стверджувала, що для розв'язання навчальних завдань широко використовують дидактичні казки. Характерною особливістю дидактичних казок є те, що їх створюють дорослі для навчання та виховання дітей. Яке навчальне завдання не розв'язував би педагог, діти його сприймають не як навчання, а як захоплююче казкове дійство. Для дітей старшого дошкільного віку завдання з розвитку мовлення значно ускладнюються. У цьому віці дітей учать складати творчі розповіді на запропоновану педагогом тему або за власним задумом [36, 4 – 6].

Казка насичена цінними для розвитку дитини психологічними моделями поведінки, життєвим досвідом. Педагог-гуманіст В. О. Сухомлинський зазначав, що особливо перед дитиною, стоїть завдання зрозуміти, оволодіти не лише зовнішнім світом, але й своїм внутрішнім. Казка і є елементом цього внутрішнього світу. Значення казки, на думку видатного педагога, полягало у таких її важливих особливостях: 1) через казкові образи у свідомість дитини входить слово з його найтоншими відтінками; 2) завдяки казці можна відновити в історичній ретроспекції певні щаблі людського мислення і мовлення; 3) казка – це шлях до оволодіння дитиною абстрактного мислення; 4) казка розвиває у дитини естетичні почуття [74, 153]; 5) казці належить певне значення в ідейному вихованні дитини; 6) казка – вдячне і незамінне джерело виховання любові до Батьківщини, до рідної землі [74, 154]; 7) казка для дитини цілий світ, «в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю» [74, 155]; 8) складання казки самою дитиною – правильний шлях до розвитку її мови, мислення, естетичних почуттів; 9) казка – активна естетична творчість дитини, яка «охоплює усі сфери духовного життя дитини – її розум, чуття, уявлення, волю» [74, 158].

Повною мірою особливості фольклору проявляються й у малих формах: прислів'ях, приказках, загадках, гуморі. Прості й невеличкі за обсягом, вони дивують оригінальною будовою, широким використанням мовних виразних засобів.

Отже, літературні твори є засобами розумового виховання старших дошкільників. Так, як художня література та дитяча книжка є потужними засобами формування фонематичного слуху та правильної звуковимови, збагачення словника дитини, розвитку зв'язного мовлення.

Такі літературні твори, як оповідання, казка, вірші сприяють розвитку мовлення, дають зразки української літературної мови, збагачують словниковий запас новими словами, поетичною лексикою, образними виразами. Засобами художнього слова, ще до опанування граматичними правилами, маленька дитина практично засвоює граматичні норми мови у єдності з її лексикою. У розповідях діти пізнають лаконізм і точність мови, у віршах – музичність, співучість, ритмічність української мови, у казках – влучність, виразність.

1.3. Вплив навчання на розумовий розвиток дошкільників

Важливу роль у розумовому розвитку особистості відграє процес навчання. За Т. І. Поніманською навчання – це обов’язкова, спільна діяльність вихователя та дитини, яка зорієнтована на засвоєння таких компонентів: знань, умінь, навичок, способів пізнавальної діяльності [60, 190]. У процесі навчання дошкільників педагог спрямовує свою діяльність на відбір змісту і форм передавання умінь і навичок, а діяльність дитини в свою чергу повинна спрямовуватися на засвоєння, усвідомлення, використання та закріплення отриманих знань.

За спостереженнями вченої О. Сурцевої процес навчання дітей дошкільного віку передбачає такі складові:

- засвоєння на заняттях елементарних, достовірних знань, які не становлять певної системи, а вибудовуються за принципом послідовності, поступового ускладнення з урахуванням рівня розвитку дітей і найближчих його перспектив;
- використання методів і прийомів навчання, розрахованих на образність, конкретність, емоційність мислення дітей дошкільного віку; поступове підведення їх до мислення у поняттях, до узагальнених знань;
- врахування властивої дошкільникам швидкої втомлюваності від напруженої розумової діяльності, тривалого сидіння [60, с. 193].

Український педагог Л. П. Гайдажирська вказувала, що пізнавальна діяльність і активність формується в процесі пошукової діяльності. Сама пошукова діяльність має проходити успішно, має бути сформований певний встановлений рівень готовності до навчання. Рівень готовності до навчання має включати такий широкий зміст: сформованість вікових та індивідуальних особливостей уваги, уяви, пам'яті, мислення, мови, волі, розвиток пізнавальних здібностей, інтересів, потреб, мотивів, набуття навчальних умінь і навичок, уміння вчитися [22, с. 2].

Мистецтво слова відображає дійсність у художніх образах, зображує найбільш типове, усвідомлюючи та узагальнюючи реальні життєві факти. Це допомагає дитині пізнавати життя, формує її ставлення до оточення. В. О. Сухомлинський підкреслював, що думка дитини невіддільна від її почуттів і переживань. Емоційна насиченість процесу навчання, сприйняття навколишнього світу – важлива умова розумового розвитку дітей, творчого мислення. Дитяче мислення і пам'ять живляться якими образами, картинами, уявленнями. Художні твори, розкриваючи внутрішній світ героїв, змушують дітей хвилюватися, переживати, як свої, радощі та печалі героїв.

Процес спілкування дошкільника з книгою, як вказувала педагог І. В. Онищенко, спрямований насамперед на становлення та формування особистості, тобто соціалізації. Книга впливає на розумову, духовну та емоційну сфери дитини, і тому уточнення місця і ролі дитячої літератури як засобу впливу на емоційний розвиток дошкільника, з'ясування принципів організації процесу естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами словесного мистецтва, обґрунтування необхідних методів трансформації цього напрямку виховання є сьогодні актуальним [56, с. 354].

В процесі навчання старші дошкільники підвищують рівень розумового розвитку, а саме збагачують свій словниковий запас в процесі ознайомлення казок.

Педагог Л. М. Німченко зазначає, що розвиток лексики дитини забезпечує точніше сприйняття навколишнього світу глибше проникнення в нього і точніше мислення як для всього суспільства, так і для кожного окремого індивіда, що володіє цим багатством. Збагаченню лексики сприяє поповнення словника дітей

засобами образного мовлення. Розвиток мовлення дитини безпосередньо пов'язаний з розвитком її мислення.

Отже, що краще в дитини сформоване образне мислення, то яскравіше та образніше її мовлення. Уява і фантазія – основні складові образного мислення. Збагатити її допоможе чарівний світ казок. Дітей старшого дошкільного віку продовжують ознайомлювати з новими чарівними та соціально-побутовими казками. Вчать сприймати виразні засоби казки: фантастичні перетворення, чарівні речі, іносказання, афористичність мови, пісеньки, зачини, кінцівки; розуміти, що казка – це вигадка, фантастика, олюднення тварин, явищ природи.

Діти вже повинні знати напам'ять кілька зачинів, кінцівок улюблених казок; самостійно розповідати у вільний час зміст знайомих казок, переказувати їх; висловлювати своє ставлення до героїв, оцінювати їхні вчинки; впізнавати назву казки за описом героїв, ілюстраціями та уривками з тексту казки [55, с. 125].

Українська вчена С. С. Савченко стверджувала, що художня література виступає одним із засобів формування мовленнєвого етикету у дітей дошкільного віку. Різноманітні аспекти виховання мовленнєвого етикету у дітей завжди перебували в полі уваги представників української етнопедагогіки, а з розвитком педагогічної науки знайшла відображення у працях вітчизняних педагогів, психологів і мовознавців [64, 163].

Педагог А. М. Гончаренко наголошувала, що в процесі навчання вихователь повинен використовувати літературні твори. Літературні твори допомагають дитині вступати у контакт з дійсністю, змінюючи світ малюка, підкоряючись законам доцільності, краси взаємності, думки, допомоги. Прослуховуючи літературні твори мислительна і мовленнєва діяльність дошкільника активізується, охоплюючи психологічні процеси, розуміння сюжетних ліній, аналізу поведінки персонажів, збагачення і відтворення змісту прослуханого [26, 3].

Саме навчання є невід'ємним компонентом розумового розвитку, навчаючись дитина розвивається, збагачує свої знання, отримує нову, цікаву інформацію, оволодіває навичками. Кандидат педагогічних наук Г. Ватаманюк виділила, що серед засобів розвитку творчості дошкільників важливе місце посідає дитяча книга,

яка в освітньому процесі є для них найбільш складним об'єктом пізнання. У педагогіці дитяча книга розглядається як засіб передачі накопиченого людством досвіду – сукупності розумових, моральних, етичних, естетичних, гуманістичних цінностей; модель сприйняття світу дитиною, яка формується на основі освітньо-пізнавальної, творчо-моделювальної, ігрової, комунікативної функцій [14, с. 4].

Захоплення літературним сюжетом, вчинками літературних героїв спонукають дитину до пошуку можливостей утілення читацьких вражень у продуктах власної творчої діяльності, що сприятиме реалізації своєї природної креативності.

Продуктивна читацька творчість – один із компонентів образотворчого (художнього) потенціалу дитячої книги. Поєднання читання з умінням малювати, ліпити, створювати аплікації, виготовляти за допомогою дорослого й самостійно різноманітні вироби з природних матеріалів, плакати, закладки, афіші за змістом художніх творів, квітки, елементи костюмів і декорацій для їх інсценізації створює платформу для власних художньо-творчих експериментувань.

У численних психолого-педагогічних дослідженнях доведено важливість застосування різних форм і методів розвитку розумової активності дітей у процесі дошкільної освіти. Використання цих форм і методів найтіснішим чином пов'язано з процесом оновлення наукової, методичної і матеріальної бази виховання і навчання на вказаних рівнях освіти.

Засновником дошкільної дидактики є Я.-А. Коменський, який основними дидактичними завданнями вважав розширення безпосереднього досвіду дитини, збагачення її знань про предмети і явища, формування вміння розрізняти схожі предмети та явища і правильно називати їх. Він обґрунтував програму навчання, зміст якої становлять відомості про предмети і явища навколишньої дійсності, згруповані й позначені науковими термінами “фізика”, “оптика”, “астрономія”, “географія”, “геометрія”, “статика”, “діалектика” та ін.

Наприклад, діалектикою Я.-А. Коменський вважав виховання у дітей уміння “ставити питання і відповідати на них, не 5 відволікаючись, твердо тримати думку в межах запропонованої теми ”. Відчуття й уявлення, думки й слова, мова й

діяльність, на його погляд, є важливими умовами процесу навчання, який повинен відповідати рівню розумового розвитку дитини.

Це є запорукою успішного її навчання. Крім того, необхідно брати до уваги різні здібності дітей до навчання: “є діти з гострим розумом і бажанням вчитися; з гострим розумом, слухняні, повільні; з гострим розумом, але нестримані і вперті; слухняні і допитливі, але повільні і мляві; байдужі, мляві, без інтересу до навчання; тупі, із зіпсованою і злою натурою”.

Дотримання дидактичних принципів, на думку Я.-А. Коменського, забезпечить повноцінний розумовий розвиток дитини, а саме навчання сформує звичку до розумової праці, у розвитку якої полягає головне і найважче завдання виховання. На основі ознайомлення з дослідженнями по зазначеній темі ми можемо сказати що, безсумнівно, проблема розумового розвитку дітей дошкільного віку дуже складна і різнобічна, ознайомлення дітей дошкільного віку зі світом, його розумінням дозволяє вирішувати головну задачу сучасного дошкільного виховання – своєчасний і правильний розумовий розвиток. Актуальність використання дидактичних ігор, засобів, вправ, принципів, методів для розумового розвитку дитини дошкільного віку, а також що саме впливає на розумовий розвиток дітей спонукали нас обрати тему магістерської роботи: Дидактичні засади розумового розвитку дітей у дошкільних навчальних закладах.

Висновки до першого розділу

Проблемою розумового виховання дошкільників займалися такі вчені, як Л. Виготський [18], Н. Гавриш [20], Т. Поніманська [60], В. Сухомлинський [74], М. Фіцула [76].

Розумове виховання вважається, одним з головних компонентів всебічного розвитку особистості, яка поступово формується і вдосконалюється, тобто кожен складник виховання взаємопов'язаний між собою і обов'язково важливий.

Для розумового виховання важливо забезпечити здобуття дитиною систематизованих знань – організованих у певній послідовності й повноті знань, що дає змогу розглядати і використовувати їх як єдине ціле. Орієнтація на систематизацію сприяє актуалізації попередньо здобутих знань і глибокому розумінню тих, що формуються.

Згідно з дослідженнями психологів, темп розумового розвитку в дошкільному віці значно вищий порівняно з пізнішими віковими періодами, а допущені в цей час помилки у вихованні важко подолати в майбутньому. У дошкільному віці дитина опановує основи уявлень і понять, які надалі визначають успішність розумового розвитку. Діти можуть пізнавати не лише зовнішні якості предметів і явищ, а і їх внутрішні, суттєві зв'язки та відношення. У них починають формуватися абстрактне мислення, узагальнення тощо. Якщо протягом перших трьох років життя провідна роль у розумовому розвитку належить сприйманню, то надалі зростає роль пам'яті та уяви. З уявою пов'язані основні процеси пам'яті, розумова діяльність.

Мистецтво слова відображає дійсність у художніх образах, зображує найбільш типове, усвідомлюючи та узагальнюючи реальні життєві факти. Це допомагає дитині пізнавати життя, формує її ставлення до оточення. Художні твори, розкриваючи внутрішній світ героїв, змушують дітей хвилюватися, переживати, як свої, радощі та печалі героїв.

Для маленької дитини художня література й дитяча книжка є потужним засобом емоційного розвитку, тому що спостерігаючи за виразом обличчя дорослого, який читає книгу, та розглядаючи ілюстрації, дитина м намагається

наслідувати вираз обличчя того, хто їй читає вірш, казку чи оповідання, копіює вираз обличчя персонажів літературних творів – показує як вони радіють, сумують, як дивуються. Слухаючи літературні твори, дитина вчиться радіти, співчувати та сумувати. Отже вона не тільки знайомиться з різними емоційними станами людини, а й тренується відчувати та передавати свої почуття.

РОЗДІЛ 2. РОБОТА З ЛІТЕРАТУРНИМИ ТВОРАМИ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Передовий педагогічний досвід вихователів з проблеми розвитку розумового розвитку літературними творами

Кожна дитина зростає й розвивається в багатьох напрямках одночасно або вона виконує відразу декілька програм фізичного, фізіологічного психічного соціального розвитку. Усі напрями тісно взаємопов'язані, однак для кожного з них існує власна відповідна послідовність етапів розвитку. Перехід від одного етапу до іншого доволі часто здійснюється нерівномірно. Таким чином, кожен віковий період – особливий етап розвитку, який відзначається сукупністю психофізичних змін, що характеризуються своєрідністю особистості дитини в певний момент її розвитку.

Відомо, що найважливіший період для розвитку інтелектуальних здібностей дитини – це вік від 1 до 8 років. Саме цей вік є джерелом усіх досягнень і проблем не тільки конкретної людини, але й суспільства в цілому. Саме в перші роки життя дитини в неї закладається ставлення до інших людей, якості особистості, її резерви. Успішність у майбутньому ґрунтується на тому, що закладено в дошкільному дитинстві, коли відбувається інтенсивний розвиток здібностей і можливостей дитини.

Педагог В. Максимова вказувала на те, що казка може виступати як носій національних та загальнолюдських цінностей, які відкриваються для дитини у доступній формі. У казках відтворюються світогляд народу, його морально-етичні та естетичні принципи, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання підростаючого покоління. Тому педагогічне використання казки потребує аналітичного підходу, наукового осмислення з точки зору жанрових особливостей, а також вивчення їх педагогічної цінності для розвитку дитини в дошкільний період [49, 2].

Інтелектуальний розвиток вихованців організовується в межах характерних для дошкільника видах діяльності – гри, конструювання, мовленнєвої, зображувальної, музичної, рухової, спілкування, щоб максимально використати самоцінність дошкільного дитинства. Робота щодо створення умов інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку стимулює особистісний розвиток як дітей, так і вихователів. Це проявляється у зменшенні у дітей тривожності, емоційно-позитивному ставленні дошкільників до інших людей, природи, самих себе, підвищенні рівня самооцінки особистості.

Українські педагоги Т. Саган і О. Шаповалова зазначали, що художні твори є засобом різнобічного розвитку і виховання дошкільника. І саме казки у цьому відношенні полягає у якості та чіткості змалювання позитивних і негативних рис характеру, дій персонажів, що виклакають відповідні чіткі та ясні емоції. Прослуховуючи казки дитина потрапляє у чарівний світ мрій, фантазуючи уявляє, аналізує, розмірковує, а значить розвивається і в цьому процесі відбувається формування особистості [66, 155 – 156].

Над проблемою в галузі інтелектуального рівня розвитку дошкільників в навчальній діяльності, працювали такі вихователі, як Н. Васильєва, Т. Колісник, М. Мощанець, Л. Софянчук, М. Яремчук.

Вихователь-методист Н. Васильєва працювала над проектом «В мнемотехніку граємо, дітей мові навчаємо». Вихователь стверджувала, що нові освітні стандарти вимагають від педагога пошуку нових методів, які активізують пізнавальну активність дошкільника в процесі різних видів діяльності.

У педагогіці мнемотехніку називали по-різному: і сенсорно-графічними схемами, і предметно-схематичними моделями, і колажем, і схемою складання розповіді. Але, в будь-якому випадку – це система методів і прийомів, що забезпечують ефективне запам'ятовування, збереження і відтворення інформації. Справа в тому, що в основному у дітей розвинена зорова пам'ять, рідко коли у дітей розвинена слухова пам'ять, тому нам необхідно знайти такі прийоми, які б розвивали дитячу пам'ять.

Мнемотехніка – система спеціальних прийомів, що забезпечують ефективно запам'ятовування, збереження і відтворення інформації. Мнемотехніка покликана полегшити запам'ятовування і збільшити обсяг пам'яті шляхом утворення додаткових асоціацій. Тому за допомогою мнемотехніки вирішуються такі завдання:

1. Розвивати вміння розуміти та розповідати текст за допомогою графічної аналогії.

2. Розвивати у дітей розумову активність, кмітливість, спостережливість, вміння порівнювати, виділяти істотні ознаки.

3. Розвивати у дітей психічні процеси: мислення, увага, уява, пам'ять.

4. Сприяти вирішення винахідницьких завдань казкового, ігрового, екологічного, етичного характеру.

5. Навчати дітей правильному звуковимовленню.

6. Виховувати у дітей потребу в мовному спілкуванні для кращої адаптації в сучасному суспільстві.

Вихователь дошкільного навчального закладу № 7 «Сонечко» м. Верхньодніпровська Т. Колісник працювала над проектом «Дзвінка, співуча, калинова – моя прекрасна рідна мова». Метою проекту є спрямування на реалізацію розвитку потенційних можливостей дитини шляхом використання художнього слова, розвитку любові до своєї України, її співучої мови, розвитку творчості, креативності малюка.

Художні твори дають змогу подати матеріал дітям не у вигляді нудних і сухих повчань та наказів, а в такій словесно-емоційній формі, яка невимушено підводить дітей до самостійного висновку, чому саме потрібно поводитись гарно, чому лише позитивні вчинки призводять до радості і задоволення. І тому я намагаюся створити такі казки, де з м'яким гумором висміюються негативні моральні якості і риси, хвалькуватість, лінощі, жадібність (казка «Цікавий гриб», «Пригоди мурашки»). І взагалі, діти, слухаючи всі казки, які використовуються у роботі, вчать бути чуйними, добрими, старанними по відношенню до рідних та інших людей, до всього живого.

Під час проекту діти познайомилися з віршами та казками завідуючої Т. Колісник, розглянули багато ілюстрацій до її збірок, які малювали не художники, а прості вихователі, помічники вихователів, що дуже зацікавило малят. Адже сам вірш чи казка так швидко не захопить дітей. Побачивши котика, лисичку, сніжинку, гарне українське дерево – казкову калину оченята дітей загоралися і враз виникло бажання вчити вірші, розрізняти ритм і рими поетичної мови, складати свої рими, драматизувати казки, малювати так гарно, як це роблять близькі для них люди. Т. Колісник знайомила працівників та батьків зі своїми казками, віршами написаними для дітей дошкільного віку. Заняття, на яких діти вивчають художні твори, слухають казки, пробуджують у дітей творчу активність, вдосконалюють образне мислення, зв'язне мовлення, розвивають любов до Батьківщини.

Вчитель – логопед ДНЗ № 80 «Сніжок» управління освіти Краматорської міської ради м. Краматорськ «спеціаліст - вищої категорії» М. Мощанець працювала над темою «Казка як засіб розвитку особистості». Вона вказувала на те, що завдяки казці діти пізнають світ не тільки розумом, але й серцем, і не лише пізнають, а й відгукуються на події і явища навколишнього світу, висловлюють своє ставлення до добра і зла. За допомогою казки можна допомагати долати негативні сторони, що формуються в дитини. Щоб казка мала виховний вплив на дитину педагогу слід дотримуватися такої послідовності:

1. Обирає героя, близького дитині за віком, статтю, характером.
2. Описує життя героя у казковій країні так, щоб дитина знайшла схожість зі своїм життям.
3. Вводить героя в проблемну ситуацію, відповідну до реальної, яку переживає дитина.
4. Пошук героєм шляхів розв'язання проблеми супроводжує коментарями, показом ситуації з різних точок зору.
5. Робить висновок, залучаючи до цього дитину.

Робота з казкою допомагає виховати у дитини чуйність і доброзичливість, милосердя і співчуття, вчить виявляти невластиві ознаки предметів та явищ, приймати нестандартні рішення, розвиває творчість. Оповідь казки з подальшим

переказом сприяє розвитку мислення і збагачення мови дитини. Благополучний кінець казки виховує оптимізм, впевненість у подоланні будь – яких труднощів.

Завдяки казці діти пізнають світ не тільки розумом, але й серцем, і не лише пізнають, а й відгукуються на події і явища навколишнього світу, висловлюють своє ставлення до добра і зла. За допомогою казки можна допомагати долати негативні сторони, що формуються в дитини. Казка допомагає формувати основи поведінки і спілкування. Дитяча казка розвиває фантазію і уяву дитини, і так само її творчий потенціал.

Вихователь дошкільного навчального закладу у (ясла-садок) №24 «Вогник» ім. В. О. Сухомлинського комбінованого типу Л. Соф'янчук м. Кропивницький працювала над темою «Подорож казками», використання казкотерапії на заняттях. Л. Соф'янчук у своїй роботі досліджувала появу нової течії в роботі з казкою, яка є інтегрованою діяльністю, це – казкотерапія. Метою казкотерапії є підведення дитини до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, своєї єдності і неповторності, до відчуття гармонії із собою і світом.

Основною частиною цього методу є започатковане В. Сухомлинським створення казкової атмосфери, особливого ритуалу входження в казку. У процесі казкотерапії особистість навчається сприймати себе такою, якою вона є, усвідомлювати себе й інших людей, кожного, як неповторну індивідуальність. У кожній людині існує потреба у самовираженні, яка здебільшого, залишається незадоволеною, що породжує внутрішній конфлікт. Використовуючи в своїй роботі метод казкотерапії, вона переконалася, що він сприяє розвитку у дошкільників: активності, самостійності, емоційності, творчості, зв'язного мовлення.

Цікавими формами роботи з казкою для дітей є : «Колаж з казок»; «Вінегрет з казок»; зміна кінцівки казки; переміщення героя однієї казки в іншу і спостереження за його пригодами; складання казки за кольоровими кружечками.

Вихователь Тернопільського дошкільного навчального закладу № 38 М. Яремчук, працювала над темою «Казка як засіб розвитку дошкільника». У своїй роботі вона досліджувала казку, саме як засіб розвитку дитини. І вказувала на те, що для того, щоб малечі було цікаво пізнавати навколишній світ з усіма його

таємницями і загадками і використовується методики виховання, розвитку казкою. Після того, як діти почують казку їм подобається інсценізувати її, відгадувати загадки, розв'язувати проблемні ситуації, виготовляти разом подарунки, малювати героїв казок, ліпити їх. Різні види казок, нетрадиційні методи та прийоми роботи з казкою, що використовуються в даному матеріалі, навчають дітей відчуття настрій, сутність, характер казкового героя, людини чи об'єкта природи. Казка показує, що добрим бути краще, ніж поганим, що треба прагнути робити добро людям, тим самим сприяє формуванню моральних понять.

Розповідь казки і переказування за нетрадиційними методами сприяє розвитку мислення і мовлення дитини. Благополучний кінець казки виховує оптимізм, впевненість у собі. Завдяки, по – новому складеній, казці діти пізнають світ, відгукуються на події і явища довкілля, висловлюють своє ставлення до добра і зла. За допомогою казки можна допомагати долати негативні сторони, що формуються в дитини. Дитяча казка розвиває фантазію і уяву дитини, творчий потенціал. У казці детально викладається певна схема дій, що послідовно виконуються. Це дуже важливо для дитини, для того, щоб засвоїти зв'язок між причиною і наслідками.

Гуманізація навчально – виховного процесу через казку – це можливість особистості до радісного, щасливого, повноцінного пізнання, дослідження навколишнього світу – розмаїття предметів побуту, явищ природи, морально-етичних норм людського співжиття, себе і своїх можливостей. І найважливіше завдання – збагатити душу дитини добром, адже казка – це інтегрована діяльність, у якій дії уявної ситуації пов'язані з реальним спілкуванням, що спрямоване на самостійність, активність, творчість, регулювання дитиною власного емоційного стану.

Результативність діяльності вихователя М. Яремчук перевірена в процесі практичної освітньо – виховної діяльності та підтверджена позитивними професійними показниками в роботі.

Здійснене дослідження не вичерпує означену проблему та не розв'язує всіх проблем з навчання, розвитку, виховання дошкільнят остаточно. Воно потребує подальшого дослідження з огляду на актуальність та багатогранність обраної теми.

Досвід роботи М. Яремчук пропагується серед педагогів закладу. Декілька років поспіль педагог працює над цією проблемою і охоче ділиться своїми надбаннями з колегами по роботі та батьками вихованців.

Отже, проблема інтелектуального рівня розвитку дошкільників є актуальною. Вихователі використовують різні методи, щоб зацікавити дітей, урізноманітнюють заняття, щоб вони були цікавішими. На своїх заняттях вони започатковують:

- 1) використання казкових прикладів, ситуацій, образів у повсякденній діяльності дошкільників, на прогулянці, у гуртковій роботі та самостійної художньої діяльності дітей, будь-якої спільної з педагогом діяльності;
- 2) організація сюжетно-рольових ігор, ігор-драматизацій, ігор-подорожей, занять-свят на матеріалі казок;
- 3) широке використання творів казкового жанру в процесі ознайомлення дошкільників з художньою літературою в повсякденному житті і на спеціально організованих заняттях;
- 4) включення казкового матеріалу в заняття з образотворчої діяльності дітей як художнього слова;
- 5) використання уривків з казок на заняттях з пізнання навколишнього світу в якості ілюстративного матеріалу;
- 6) включення казкових образів і елементів казкових сюжетів у фізкультурні заняття, ранкову гімнастику, фізкультхвилинки, фізкультурні дозвілля і свята.

Інтелектуальна готовність до шкільного навчання зв'язана з розвитком розумових процесів – здатністю узагальнювати, порівнювати об'єкти, класифікувати їх, виділяти істотні ознаки, робити висновки. У дитини повинна бути визначена широта уявлень, у тому числі образних і просторових, відповідний мовний розвиток, пізнавальний активність.

Розумова готовність дітей до навчання в школі є результатом систематичного і планомірного розумового виховання протягом усього періоду дошкільного дитинства. Готовність дитини до школи в плані розумового розвитку визначається кількома взаємопов'язаними компонентами:

- 1) певним обсягом знань про навколишній світ. Це знання про навколишні предмети та їх властивості, про явища живої і неживої природи, про людей, їх працю, про деякі явища суспільного життя, про моральні норми поведінки тощо;
- 2) деякими спеціальними знаннями та навичками, такими, як певні математичні уявлення та дії, вміння здійснювати звуковий аналіз слова, володіння елементами грамоти тощо;
- 3) певним рівнем розвитку пізнавальної діяльності, який має вирішальне значення для успішного навчання в початковій школі. Він характеризується певними якостями пізнавальних процесів – сприймання, пам'яті, уяви, мислення тощо, ступенем довільності пізнавальних процесів, тобто здатності підпорядковувати їх певній навчальній меті (В. Котирло, О. Проскура і ін.)

Здійснюючи розумову підготовку дітей до школи, треба орієнтуватися на всі ці особливості, що становлять основний зміст і завдання розумового виховання. Тільки взаємозв'язок і єдність цих завдань приводить до повноцінного розвитку дітей [14, 174].

До другої категорії входять складніші знання та вміння, які можна засвоїти тільки в процесі спеціального навчання на заняттях. Практика організованого навчання в дитячому садку довела його важливе значення в розумовому розвитку дітей. Саме на заняттях створюються відповідні умови для того, щоб дати дітям чітко систематизовані знання з послідовним ускладненням від заняття до заняття [18, 153].

Педагоги І. Бесага та Н. Павлуценко вказували на те, що в дошкільному віці за допомогою літературних творів добре розвивається і формується культура мовлення. Тому слід ознайомлювати дошкільників з лічилками, скоромовками, колисковими, загадками, утішками, казками, оповіданнями. Мовлення буде краще

розвиватися, якщо навчити використовувати також під час мовлення дошкільників прислів'я та приказки, то тоді вона зможе більш ясно та лаконічно демонструвати свої почуття та думки [4, 103].

Психолого-педагогічні дослідження показали, що розумовий розвиток учнів визначається саме змістом знань, засвоєваних в процесі навчання. Проте важливі не будь-які окремі знання й уміння, а певна система знань, яка відображає істотні звязки і залежності у тій чи іншій галузі дійсності.

Вперше питання про опрацювання системи знань для дошкільників поставила в своїх працях з дошкільної дидактики О. Усова. Вона обґрунтувала положення про дві категорії знань, якими діти повинні оволодіти у дитячому садку. До першої категорії належать простіші знання та вміння, якими діти оволодівають без спеціального навчання в процесі безпосереднього спілкування з дорослими, у грі, спостереженнях тощо.

2.2. Рівень розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку

Проблема розумового розвитку дошкільників на сучасному етапі набуває особливого значення. Актуальність цієї проблеми обумовлена новими завданнями, які висунуті на всіх етапах загальної освітньої роботи вимогами суспільного розвитку.

У дошкільні роки спостерігаються вищі темпи розумового розвитку порівняно з наступними віковими періодами, і важливо в цей період не втратити такої можливості. Особливо слід приділяти увагу розумовому розвитку дітей раннього віку. Дослідники встановили: якщо до 2 років діти живуть насичено, спостерігається активна пізнавальна діяльність, то мозок дитини розвивається дуже швидко: до трьох-семи років він досягає 80% маси мозку дорослої людини [1, 28].

У процесі проходження педагогічної практики в Дошкільному навчальному закладі (ясла-садок) №60 «Ягідка» комбінованого типу в квітні 2019 р був проведений констатувальний експеримент. Він проводився особисто магістранткою затулівітер Н. М.

У процесі проходження педагогічної практики в Дошкільному навчальному закладі (ясла-садок) №60 «Ягідка» комбінованого типу на заняттях опрацьовувалися такі літературні твори, як українські народні казки, невеликі оповідання, вірші, загадки. Найбільше на розумовий розвиток старших дошкільників впливали українські народні казки такі, як «Круть і Верть», «Лисичка і Журавель», «Колобок», «Заєць-хвалько», «Пан Коцький» та інші. Прослуховуючи казки в дошкільників розвивалося мислення, увага, пам'ять, мовлення.

З метою виявлення дійсного стану розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку нами було проведено дослідження в умовах дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 60 «Ягідка», м. Кропивницький. Усього було охоплено дослідженням 20 дітей старшого дошкільного віку (старша група № 6). У процесі дослідження передбачалося розв'язати такі завдання: визначити рівень розвитку наочно-дійового і логічного мислення, дослідити рівень переключення і розподілу ваги, визначити рівень розвитку зорової пам'яті у дітей старшого дошкільного віку.

Для виявлення рівнів розумового розвитку нами були визначені наступні критерії і показники (див.табл.1).

Таблиця 1. Критерії та показники дослідження рівня розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Критерії	Показники	Діагностична методика
1. Рівень розвитку наочно-дійового мислення	Вміння якомога швидше і якомога точніше відтворити контур малюнка.	«Обведи контур»

2. Рівень переключення і розподілу уваги	Вміння запам'ятати і відтворити зображене.	«Запам'ятай і розстав крапки»
3. Рівень розвитку логічного мислення	Вміння виявити зв'язок предметів один з одним і вияснити який предмет є зайвим серед інших.	«Четвертий зайвий»
4. Рівень розвитку зорової пам'яті	Вміння знайти фігури з пам'яті, на іншому бланку серед багатьох інших.	«Впізнавання фігур»

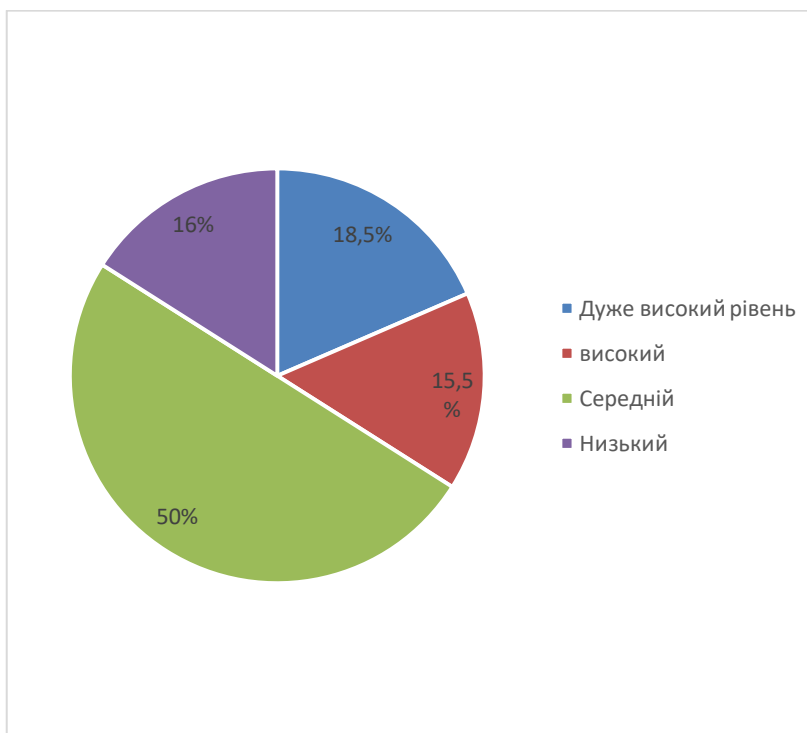
Перший етап нашого дослідження передбачав проведення спостереження. Результати спостереження за поведінкою старших дошкільників такі: у дітей значну роль відіграє наочно-дійова форма мислення, проте коло мислинневих завдань у них розширюється надзвичайно швидко. Мова для дітей 5-6 років є опорою виконуваної дії. У частини дітей розвинена увага і пам'ять, вони дуже уважно слухають завдання вихователя, і запам'ятовують добре матеріал, активно відповідають на заняттях і розповідають цікаві історії з життя. Дітям цього віку доступний пошук, осмислення і виділення змістових та причинно-наслідкових зв'язків.

Другим етапом нашого дослідження було проведення психодіагностичних методик. Комплексна методика включала в себе дослідження пізнавальних процесів (сприйняття, уяви, уваги, пам'яті, мислення) за Р. С. Немовим [49, 44].

Для визначення наочно-дійового мислення була використана методика **«Обведи контур»**.

В методиці **«Обведи контур»** дітям старшого дошкільного віку пропонувалися на лівому боці аркуша паперу контури малюнків, які вони мали якомога швидше і точніше відтворити на правому боці аркуша паперу. В підсумку виконання завдання оцінювалися акуратність, точність і швидкість роботи. Аналізуючи рівні наочно-дійового мислення дійшли до таких результатів (діаграма 1): дуже високий рівень продемонстрували 18,5% дітей, високий – 15,5% респондентів, середній – 50,0% дошкільників, низький – 16% дітей.

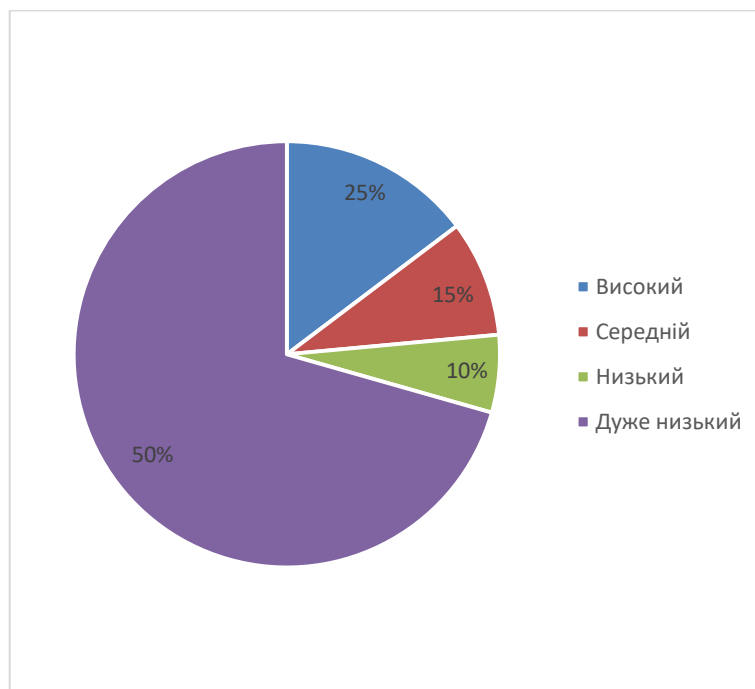
**Рівень наочно-дійового мислення
за методикою «Обведи контур»**

Наступний критерій, що нами досліджувалися, – рівень переключення і розподілу уваги. З цією метою була використана діагностична методика **«Запам’ятай і розстав крапки»**. Дитині демонструються квадрати на 1-5 секунд, після чого дитина відтворює їх у бланку відповіді. У підсумку ми дійшли таких результатів: високий рівень мають 25,0 %, середній – 15,0 %, низький – 10,0 %, дуже низький – 50,0 % респондентів. Слід зауважити, що дане завдання було важким для виконання дітьми, про що свідчать результати низького і дуже низького рівнів – 60%.

Діаграма 2

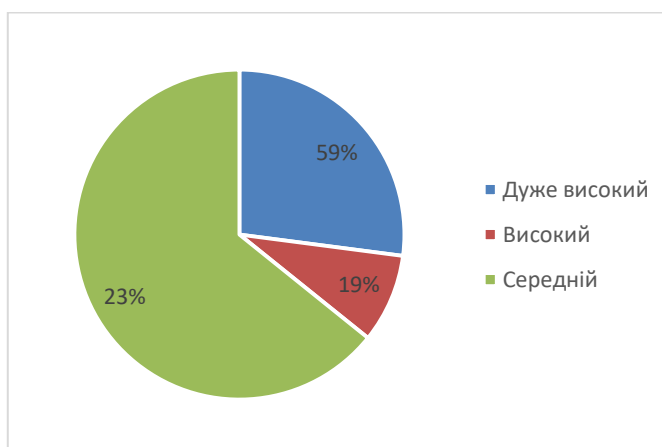
**Рівень переключення і розподілу уваги
Методика «Запам’ятай і розстав крапки»**

Рівень розвитку логічного мислення діагностовується за методикою «**Четвертий зайвий**». Дітям потрібно було визначити зайвий предмет. Рівні розвитку логічного мислення розподілилися наступним чином (діаграма 3):

Діаграма 3

**Рівень розвитку логічного мислення
методика «Четвертий зайвий»**

Рівень розвитку зорової пам'яті визначався за методикою «**Впізнавання фігур**». Дитині демонструють бланк А із зображенням 9 фігур протягом 3 хвилин вона запам'ятовує їх. Потім дитині дається бланк Б із зображенням 15 фігур, на

якому він має знайти 9 фігур, які запам'ятав з попереднього. Отримані результати засвідчили, що зорова пам'ять в дітей розвинена на середньому рівні.

Проведене експериментальне дослідження дозволило визначити **рівні розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку:**

Дуже високий рівень розумового розвитку мають діти, які за 5 хв. виконали всі завдання, тобто відтворили контури фігур і відтворили по пам'яті у бланку на квадратах крапки. Знайшли всі фігури за короткий час. При цьому в жодній з фігур не залишилося порожніх, не заштрихованих ділянок; вирішили поставлене перед ними завдання за час, менший, ніж 1 хв., назвавши зайві предмети на всіх картинках і правильно пояснивши, чому вони є зайвими. Таких дітей – від 18,5 % до 59 %. Середнє значення – 11,5%.

Високий рівень розумового розвитку характерний для дітей, які на виконання завдання витратили від 90 до 105 сек. При цьому в кожній фігурі залишилися не розставленими крапки не більше одного-двох квадратів; правильно вирішили задачу за час від 1 хв. до 1,5 хв, назвавши зайві предмети на всіх картинках і правильно пояснивши, чому вони є зайвими. Таких дітей – від 15,5 % до 25 %. Середнє значення – 17 %.

Середній рівень розумового розвитку характеризується тим, що діти на виконання завдання витратили від 120 до 135 сек.; за 5 хв. змогли знайти 4-5 фігур з дев'яти, причому розставили крапки у квадратах за 5 хв.; вирішили задачу за час від 2,0 до 2,5 хв., назвавши зайві предмети на всіх картинках і правильно пояснивши, чому вони є зайвими. Таких дітей – від 15 % до 50 %. Середнє значення – 15,5 %.

Низький рівень розумового розвитку мають діти, які комбінують фігури – не менше 2 нових варіантів; на виконання завдання витратили від 135 до 150 сек.; змогли за 5 хв. Розставити крапки тільки в 2-3 фігурах; вирішили задачу за час від 2,5 хв. до 3 хв., назвавши зайві предмети на всіх картинках і правильно пояснивши, чому вони є зайвими. Таких дітей – від 10 % до 16 %. Середнє значення – 6 %.

Дуже низький рівень розумового розвитку характерний для дітей, які комбінують фігури – 1 новий варіант; на виконання завдання витратили більше 150 сек.; за 5 хв. змогли розставити крапки не більше ніж в одній фігурі; за 3 хв. не

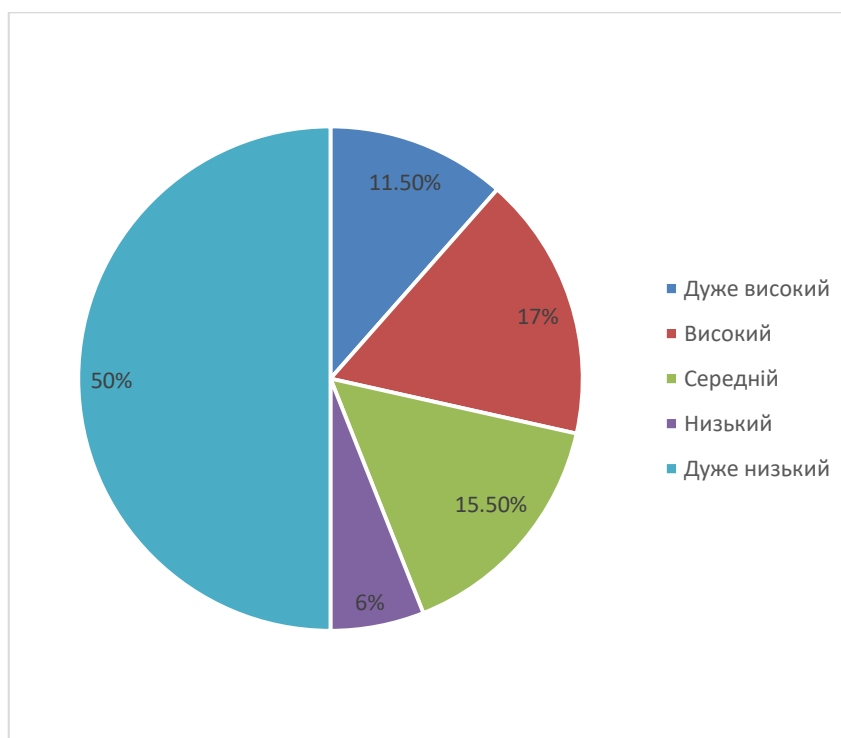

впорались із завданням, не назвали зайві предмети на всіх картинках. Таких дітей - 50%. Середнє значення – 50 %.

Узагальнені результати подані у діаграмі 4.

Діаграма 4

**Рівень розумового розвитку дітей
старшого дошкільного віку**

Узагальнивши результати спостережень і психодіагностичних методик, ми з'ясували, що у старшому дошкільному віці 56% дітей діагностованої групи мають середній, низький і дуже низький рівні розумового розвитку, тому постає завдання визначити ефективні шляхи розумового розвитку дітей цієї вікової категорії, які б сприяли розвитку їхньої пам'яті, уваги, уяви і мислення тощо.

Вихователі цієї групи на заняттях мають розвивати ці пізнавальні процеси за допомогою різних дидактичних і розвивальних ігор спрямованих на розумовий розвиток дошкільників. Також в навчальну діяльність включати літературні твори, які впливатимуть на увагу, пам'ять, мислення, уяву старших дошкільників, і проводити методики, щоб визначати рівень розумового розвитку.

2.3. Стимулювання розумового розвитку засобом літературних творів

Найголовнішим завданням педагога на кожному занятті є активізація пізнавальної діяльності. Тому щоразу, обдумуючи заняття, спочатку потрібно розв'язувати принципове завдання, як найдоцільніше допоможе організувати передачу нового матеріалу – повідомлення, евристична бесіда, відкриття, роздум, розв'язання проблеми, самостійна робота тощо. На початкових етапах навчання дошкільників у роботі малих груп особливо ефективна технологія роботи в парах. Її можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань.

На заняттях вихователь використовує літературні твори, щоб підвищувати рівень розумового розвитку старших дошкільників.

У процесі проходження педагогічної практики в Дошкільному навчальному закладі (ясла-садок) №60 «Ягідка» комбінованого з травня 2019 року до березня 2020 р. проводився формувальний експеримент. Формувальний експеримент проводився вихователем групи Очкалою Вірою Станіславівною і магістранткою Затулівітер Наталією Миколаївною.

Метою формувального експерименту було стимулювання розумового розвитку дошкільників на заняттях з художньої літератури, за допомогою цікавих методів роботи з літературними творами.

Вітчизняний науковець А. В. Карнаухова стверджувала, що казка, як своєрідний жанр народної творчості, здавна посідає чільне місце у фольклорі [36, 59 – 63]. Казки, підпорядковуючись загальним закономірностям творів народного епосу, містять певні етичні характеристики. Виразно, з притягальною силою, в доступній для дитини формі казки розкривають національні та загальнолюдські цінності, які народ плекав і передавав нащадкам про непереможність добра, правди, про щасливе життя [41, 37].

В процесі проходження педагогічної практики мною були розроблені конспекти занять з художньої літератури.

Конспект заняття на тему «В. Сухомлинський «Що найсмачніше»». У ході заняття ми використали такі види роботи, як привітання, вступна бесіда, відгадування загадок, бесіда про автора, слухання художнього твору, бесіда за змістом твору, розгляд ілюстрацій, закріплення вивчених творів. Заняття було проведено на належному рівні, відповідно до методичних вимог. Всі діти групи були задіяні, але деяким дітям було складно, в них виникли труднощі у завданні виведення морального правила. А так загалом дуже хороше заняття.

Конспект заняття на тему «В. Сухомлинський «Що найсмачніше»». У ході заняття ми використали такі види роботи, як привітання, вступна бесіда, відгадування загадок, бесіда про автора, слухання художнього твору, бесіда за змістом твору, розгляд ілюстрацій, закріплення вивчених творів.

Однією з форм роботи на занятті, було використано такий прийом роботи, як з'ясування ідеї твору та виведення морального правила. Метою цього прийому було підвищення логічного мислення старших дошкільників. Перш за все дошкільники ознайомились з художнім твором В. Сухомлинського «Що найсмачніше», їм були поставлені запитання для з'ясування ідеї твору та виведення морального правила. Наприклад, Дмитро П. запропонував таке правило, як «Не ображайте, а допомагайте і турбуйтеся про менших за нас». Іванна М. запропонувала таке правило, як «Турбуйтеся і не шкодьте маленьким пернатим друзям». Михайло П. запропонував таке правило, як «Не залишайте в біді своїх друзів».

Також у ході заняття було використано такий прийом, як дидактична вправа «Розкажи і додай» – це переказування оповідання, але додавши свій цікавий кінець, або продовжити сюжет. Метою використання цього прийому є підвищення наочно-дійового мислення. Вихователь поставив перед дітьми таке завдання: переказати оповідання і в кінці доповнити його. Діти одразу включились в процес роботи, всі активно працювали над цим завданням. Ось наприклад відповідь Саші З. «Діти влаштували на дереві годівницю для пташок. Щодня приносили соняшникове насіння, пшеницю. А синичкам – шматочок сала. Ось і сьогодні повісили сало на ниточку. Прийшов у садок Дмитрик. Йому дуже хотілося побачити, як снідає синичка. Сів біля вікна й дивиться. Прилетіла синичка, сіла біля шматочка сала і

дзьобає. Дзьобне й защебече. Дзьобне й защебече. «Це вона дякує за сало»,— думає Дмитрик. Захотілося Дмитрикові принести синичці чогось ще смачнішого. Він дуже любив вареники з сиром. Приніс Дмитрик вареника і поклав на годівницю.

Тільки він відійшов тут до годівнички прилетіли синички, і дуже здивувалися такому подарунку. А Дмитрик стояв і спостерігав за ними. Синички не наважувалися спробувати, але потім найголовніша синичка, вийшла і спробувала, і всі інші також. Пташкам дуже сподобався такий подарунок і посмакувавши полетіли, а Дмитрик пішов додому.

Заняття було проведено на належному рівні, відповідно до методичних вимог. Всі діти групи були задіяні, але деяким дітям було складно, в них виникли труднощі у завданні виведення морального правила. А так загалом дуже хороше заняття (див. Додаток Б).

Конспект заняття на тему «Слухання твору Я. Щоголіва «Хата», заучування вірша напам'ять». У ході заняття ми використали такі види роботи, як привітання, вступна бесіда, цікаві дидактичні ігри, бесіда про автора, слухання художнього твору, бесіда за змістом твору, розгляд ілюстрацій, закріплення вивчених творів. Також в ході заняття було використане цікавий метод роботи «Колаж з віршем», діти мали разом з вихователем зобразити і створити малюнки до кожного рядка вірша, щоб заучування стало легшим. Це завдання дуже зацікавило всіх дітей групи, труднощів у його виконанні не виникло. В процесі виконання розвивалася увага, фантазія, уява та мислення, щоб відобразити кожний рядок особливою картинкою. Заняття розроблено відповідно всіх методичних вимог, проведене на належному рівні, труднощів у проведенні не виявлено.

У ході заняття ми використали такі види роботи, як привітання, вступна бесіда, цікаві дидактичні ігри, бесіда про автора, слухання художнього твору, бесіда за змістом твору, розгляд ілюстрацій, закріплення вивчених творів. Також був використаний цікавий метод роботи «Колаж з віршем», діти мали разом з вихователем зобразити і створити малюнки до кожного рядка вірша, щоб заучування стало легшим.

Метою цього методу роботи є підвищення рівня розвитку наочно-дійового мислення та зорової пам'яті. Вихователь ознайомив дошкільників з віршем Я. Щоголіва «Хата», перед групою було поставлене таке завдання, як намалювати зображення до кожного рядка вірша, щоб краще його запам'ятати. Наприклад, Ліля Д. запропонувала намалювати хатину ніби живу істоту з очима, що вона привітна господиня в гарній хустині, з червоними бусами, яка охоче зустрічай людей.

Настя Л. запропонувала намалювати справжню хатинку в українському стилі, з гарним оздобленням та візерунками. Це завдання дуже зацікавило всіх дітей групи, труднощів у його виконанні не виникло. В процесі виконання розвивалася увага, фантазія, уява та мислення, щоб відобразити кожний рядок особливою картинкою. Заняття розроблено відповідно всіх методичних вимог, проведене на належному рівні, труднощів у проведенні не виявлено (див. Додаток В).

Конспект заняття на тему «Читання оповідання В. О. Сухомлинського «Навіщо кажуть спасибі?»». У занятті ми використали такі види роботи, як вступну бесіду в якій розмовляла з дітьми про добрі і лагідні слова вдячності, навіщо говорять спасибі. Було розглядання портрета автора, прослуховування твору, також було використано цікавий вид роботи з оповіданням «Вінегрет з оповіданням», яке було дуже цікавим і доступним. В процесі роботи діти були включені в роботу, вони мали з допомогою вихователя вигадати оповідання з декількох різних оповідань. Заняття розроблено відповідно всіх методичних вимог, проведене на належному рівні, труднощів у проведенні не виявлено.

У занятті ми використали такі види роботи, як вступну бесіду в якій розмовляла з дітьми про добрі і лагідні слова вдячності, навіщо говорять спасибі. Було розглядання портрета автора, прослуховування твору, також було використано цікавий вид роботи з оповіданням «Вінегрет з оповіданням», яке було дуже цікавим і доступним. Метою використання такого прийому на занятті є підвищення рівня розвитку логічного мислення, також відбувався розвиток зв'язного мовлення. Вихователь поставив перед дітьми групи завдання, створити оповідання, але таке яке не створював ні один письменник. Початок оповідання буде з одного оповідання, яке ми обиремо, а те що відбуватиметься далі, буде йти не за змістом. А

що буде відбуватися далі ми з вами до створюємо. В ході роботи вийшло таке оповідання:

Вихователь: Дрімучим лісом йшло двоє подорожніх. Дідусь і хлопчик. Було жарко і їм хотілося пити.

Дмитрик А. : І тут на зустріч їм біжить Колобок. Дідусь запитує у Колобка:

- А від кого ти тікаєш?
- Від зайчика, – відповідає Колобок.
- А чи не знаєш ти, де тут є струмочок, щоб з нього можна було напиться водиці?

Вихователь: Хто хоче продовжити далі? Оленко, може ти хоч спробувати.

Оленка Р. : Ідть прямо, по он тій стежинці, і нікуди не звертайте, і там ви знайдете струмочок.

Андрій Л. : Пішли вони по стежинці, і побачили синичку, яка випала із гніздечка.

Ігор З. : Підійшов хлопчик, підняв синичку. І запитує дідуся:

- Дідусю, а як ми його повернемо в гніздечко?
- Онучку, зараз я тебе підйму, а ти його посадиш в гніздечко.

Наталка Д. : Дідусь підняв онука, і той посадив пташку в гніздечко. А пташечка процвірінькала хлопчику «Спасибі». І вони пішли до струмочка.

Вихователь: Мандрівники нахилилися, напилися. Дідусь сказав:

— Спасибі тобі, струмочку.

Хлопчик усміхнувся.

— Чого ти усміхнувся, хлопче? — запитав дідусь.

— Навіщо ви, дідусю, сказали струмкові «Спасибі»? Він же не жива істота і не дізнається про вашу подяку, не почує ваших слів.

— Це так. Якби води напився вовк, він міг би і не дякувати. Ми ж не вовки, а люди. Розумієш, навіщо людина каже «Спасибі»? А знаєш, кого це слово вшановує, звеличує, підносить?

Хлопчик замислився. Він ще ніколи не думав над цією мудрою істиною. Тепер саме час був подумати: дорога через ліс ще довга.

В процесі роботи всі діти були включені в роботу вони охоче працювали. Заняття розроблено відповідно всіх методичних вимог, проведене на належному рівні, труднощів у проведенні не виявлено (див. Додаток Г).

Конспект заняття «Читання оповідання В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти»». У ході заняття ми використали такі види роботи, як психогімнастику, бесіду про автора, слухання художнього твору, бесіда за змістом твору, розгляд ілюстрацій, закріплення вивчених творів. Цікавими прийомами роботи були такі завдання, як дидактична гра «Мовчазний актор», в ході якої діти виявляли свої акторські здібності, вміння зображувати різні емоції використовуючи міміку та пантоміміку. Також був використаний цікавий прийом «Мнемотаблиця», на якій було зображене схематично оповідання, щоб краще запам'ятати його і зрозуміти зміст. Заняття розроблено відповідно всіх методичних вимог, проведене на належному рівні, труднощів у проведенні не виявлено.

У ході заняття ми використали такі види роботи, як психогімнастику, бесіду про автора, слухання художнього твору, бесіда за змістом твору, розгляд ілюстрацій, закріплення вивчених творів. Цікавими прийомами роботи були такі завдання, як дидактична гра «Мовчазний актор», в ході якої діти виявляли свої акторські здібності, вміння зображувати різні емоції використовуючи міміку та пантоміміку.

Також був використаний цікавий прийом «Мнемотаблиця», на якій було зображення схематично оповідання, щоб краще запам'ятати його і зрозуміти зміст. Метою використання цього прийому роботи є підвищення рівня розвитку переключення і розподілу уваги та наочно-дійового мислення, зорової пам'яті.

Вихователь ознайомив дошкільників з оповіданням В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти», потім в ході заняття перед ними було поставлене таке завдання, як розглянувши «Мнемотаблицю» на якій були відповідні зображення до епізодів оповідання і зрозуміти, про що розповідається в творі. Наприклад Валерія П. одразу ж зрозуміла про що розповідається у оповіданні. А Люда Д. дала таку відповідь, що це оповідання про дівчинку і ромашку. Заняття розроблено відповідно всіх методичних вимог, проведене на належному рівні, труднощі виникли у деяких

дітей у завданні «Мнемотаблиця», деякі діти не зрозуміли зображення до оповідання (див. Додаток Д).

Діти не просто засвоюють знання, а й збагачують цей процес власним досвідом, що зумовлює виникнення нових, оригінальних пропозицій, здогадок. За належної підтримки дорослих діти прагнуть одержати якомога більше нових знань, що має важливе значення для формування їхньої розумової активності. Педагогічна наука покликана знайти такі засоби виховання, які забезпечать розвиток усіх форм розумової діяльності та найповніше відповідають сучасним знанням про можливості й особливості розумового розвитку в дошкільному віці. Формувальний етап передбачав формування пізнавальних умінь та конструктивних навичок, знань про різноманітні явища. Тематика занять та завдання були складнішими та надавали можливість, головним чином, сформувати когнітивно-змістовий компонент першооснов пізнавальної самостійності.

На формувальному етапі створювались умови для оволодіння дітьми основними мислительними операціями та практичними діями, для прояву вольових зусиль при подоланні труднощів та досягненні мети. У процесі пізнавально-практичної діяльності використовувалися такі форми організації навчання, які давали змогу дітям проявляти взаємо- та самооцінку, взаємо- та самоконтроль. Саме це зумовлює формування діяльнісно-перетворювального компонента.

Отже, розумове виховання забезпечує необхідний рівень розвитку дитини під час систематичного навчання, в іграх і на заняттях, у повсякденному житті. Визначальну роль при цьому відіграє спілкування з дорослими і власна пізнавальна діяльність. Особливої уваги батьків і педагогів потребує формування у дітей основ культури розумової праці, що є передумовою високопродуктивної інтелектуальної діяльності в дорослому віці.

В процесі проведення формувального експерименту ми виконали такі завдання, як:

1. Підібрали цікаві інноваційні форми роботи над казкою і оповіданням, якими вдосконалили заняття, а саме: «Розкажи і додай», дидактична вправа «Знайди слова-родичі» (споріднені слова), «Колаж з віршем», «Вінегрет з оповіданням»,

дидактична гра «Мовчазний актор», «Мнемотаблиця». За допомогою цих прийомів збагачувався і активізувався словниковий запас; розвивалося зв'язне мовлення; також розвивались пізнавальні процеси – пам'ять, мислення, увага, уява; розвивалися творчі здібності.

2. Визначили, як інноваційні методи роботи над казкою та оповіданнями підвищують розумовий розвиток старших дошкільників на заняттях з художнього читання. Перевагами є те, що заняття урізноманітнюється і стає цікавішим для дітей, їм легше засвоювати і опрацьовувати навчальний матеріал, розвивається мовлення, мислення, пам'ять, увага і уява. Недоліками використання цих методів, є те що рівень розвитку пізнавальних процесів у деяких дітей відрізняється в когось високий, а в когось низький. І в них виникають труднощі у сприйнятті і засвоєнні матеріалу.

Застосовуючи інноваційні методи роботи над казкою та оповіданням, можна дійти до таких висновків, що за допомогою них підвищується рівень розвитку пізнавальних процесів таких, як пам'яті, мислення, уваги, уяви і творчих здібностей, мовлення. Використавши такі інноваційні методи на заняттях з художнього читання, ми виявили підвищення рівня розумового розвитку старших дошкільників. Працюючи з художніми творами в дітей активізується і збагачується словниковий запас, поставивши їм запитання вони логічно мислять і дають на них правильні відповіді. Виконуючи завдання на створення зображень до твору вони включають свою уяву і фантазію, яка досить розвинута в цьому віці, і тоді створюється щось фантастичне і незвичайне. Старші дошкільники також вчаться створювати і власні твори, які виходять дуже цікавими.

На формувальному етапі створювались умови для оволодіння дітьми основними мислительними операціями та практичними діями, для прояву вольових зусиль при подоланні труднощів та досягненні мети. У процесі пізнавально-практичної діяльності використовувалися такі форми організації навчання, які давали змогу дітям проявляти взаємо- та самооцінку, взаємо- та самоконтроль. Саме це зумовлює формування діяльнісно-перетворювального компонента.

Отже, розумове виховання забезпечує необхідний рівень розвитку дитини під час систематичного навчання, в іграх і на заняттях, у повсякденному житті. Визначальну роль при цьому відіграє спілкування з дорослими і власна пізнавальна діяльність. Особливої уваги батьків і педагогів потребує формування у дітей основ культури розумової праці, що є передумовою високопродуктивної інтелектуальної діяльності в дорослому віці.

2.4. Аналіз результатів контрольного експерименту з проблеми дослідження

Важливою умовою правильного процесу виховання є оцінка рівня розумового розвитку дітей. Діагностика розумового розвитку покликана виявляти реальні досягнення дитини у процесі навчання, враховуючи, що досягнутий нею рівень є результатом не тільки навчальних, а й усіх виховних впливів (у тому числі соціальних, демографічних та ін.). Щодо цього розроблено систему показників розумового розвитку дитини, яка охоплює ступінь сформованості пізнавальних і мислительних (інтелектуальних) дій.

Професор Рівненського державного гуманітарного університету Т. Поніманська наголошувала на тому, що розумовий розвиток дитини залежить і від того, наскільки вона включена у продуктивні види діяльності. Кожна продуктивна діяльність передбачає вміння дитини планувати, тобто спершу уявляти образ того, що створюється, а потім утілювати його у практичній діяльності. Так, конструювання вимагає цілісного сприйняття предмета, що конструюється, його складових частин, вміння уявляти його в різних просторових положеннях, планувати практичні дії, оцінювати процес і результати своєї діяльності та ін. Ці дії у процесі роботи вдосконалюються. В організації предметних видів діяльності вихователь має постійно дбати про збагачення уявлень дітей про предмети, їх якості та властивості, особливості різних будівель і споруд, а також про специфіку необхідних для створення конкретної моделі матеріалів [55, 207].

Художня література як вид мистецтва є вищою формою естетичного опанування дійсності. Художній смак формується лише через спілкування зі світом мистецтва і значною мірою визначається художньою освітою, знанням історії мистецтва та є складовою естетичного смаку, зумовленого усім комплексом суспільних обставин, цілей і цінностей. Широко освічена, художньо вихована людина володіє певною терпимістю до думки іншої людини.

Формування знань, поглядів, суджень, оцінок, переконань дитини, що в цілому становлять естетичну свідомість, передусім відбувається в художньо-мовленнєвій діяльності, яка, в свою чергу, пов'язана із сприйманням літературних творів, їх виконанням і відтворенням, супроводжується образним, виразним мовленням, словесною творчістю. Художньо-мовленнєва діяльність передбачає формування у дітей різних видів компетенцій, з-поміж яких виокремлюється і оцінно-етична компетенція – здатність дітей свідомо аналізувати поведінку героїв художнього твору, висловлювати своє ставлення до них, мотивувати свої моральні та етичні оцінки [51, 4 – 6].

Дитячий садок знайомить дошкільників з кращими творами для дітей і на цій основі розв'язує цілий комплекс взаємопов'язаних завдань морального, розумового, естетичного виховання

У процесі зображувальної діяльності (малювання, ліплення, виготовлення аплікацій) розширюються, поглиблюються знання про предмети і явища навколишнього світу, розвиваються сенсорні здібності. Образотворча діяльність розгортається на основі сприймання, осмислення, переживання сприйнятого, виявлення свого ставлення до нього через зображення. Ця закономірність і визначає суть навчання дітей образотворчої діяльності. У творчому процесі дитина вчиться аналізувати предмети, порівнювати їх, виокремлювати їх ознаки, сприймати створене і завершене зображення, оцінювати його їй доводиться оперувати уявленнями, перетворювати попередній досвід за допомогою уяви, вдосконалювати плануючу функцію мислення. Спрямовуючи зображувальну діяльність дитини, педагог, крім передавання певних практичних навичок і умінь, має дбати про організацію систематичного спостереження за предметами і явищами,

удосконалення способів їх обстеження, розвиток аналітико-синтетичних здібностей [48, 59 – 60].

Магістрантка Затулівітер Н. М. особисто проводила контрольний експеримент у квітні 2020 року.

Під час дослідження було виявлено такі результати експериментів, ми з'ясували, що у старшому дошкільному віці 56% дітей діагностованої групи мають середній, низький і дуже низький рівні розумового розвитку, тому постає завдання визначити ефективні шляхи розумового розвитку дітей цієї вікової категорії, які б сприяли розвитку їхньої пам'яті, уваги, уяви і мислення тощо.

В березні-квітні 2020 року був проведений контрольний експеримент, з метою виявлення змін рівня розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку, щоб побачити як змінилися результати.

Контрольний етап передбачав перевірку пізнавальних умінь та конструктивних навичок, знань про різноманітні явища відповідно до базового компонента освіти.

Контрольний експеримент складався з трьох взаємопов'язаних етапів: підготовчого, основного, узагальнюючого.

Для контрольного експерименту було обрано таку форму роботи як дидактичні ігри та вправи, які використовуються на заняттях з художнього читання.

На підготовчому етапі контрольного експерименту був підібраний матеріал, і узгоджений для використання в навчальному процесі.

На основному етапі контрольного експерименту було підібрано дидактичні ігри та вправи. Нами були використані такі завдання:

Дидактична гра «Склади оповідання»

Мета: розвиток мислення і уяви, словникового запасу.

Вихователь по черзі, за бажанням дітей, викликає одну дитину і дає три картинки, що мають певний смисловий зв'язок між собою. Завдання дошкільника: розташувати картинки в логічно-правильному порядку та побудувати невелику розповідь. Варіанти картинок: курча, яєчко, півник; молоко, корова, трава; вівця,

рукавиці, вовна. Всі дошкільники стежать за розповіддю товариша, щоб за необхідністю допомогти

Дидактична гра «Четвертий зайвий»

Мета гри: розвивати логічне мислення, пам'ять; виховувати посидючість, наполегливість; систематизувати знання про птахів та тварин, городину та садовину; формувати вміння узагальнювати, групувати предмети за певною ознакою, добирати до них узагальнююче слово (свійські тварини, дикі звірі, птахи, комахи, фрукти, овочі, ягоди).

Завдання: Поглянь на малюнки. Хто (що) на них зображений? Хто (що), на твою думку, тут зайвий?.

Дидактична гра «Плутанина»

Завдання: Розглянь малюнки і скажи, що на них переплутали. (Кішка ганяється за собакою. Півень плаває в водоймі. Гусак на заборі співає. Собаці насипали зерно, а куркам дали велику кісточку.)

Інтелектуальна гра «Танграм»

Викласти з геометричних фігур гусака, kota або собаку.

Дидактична гра «Кричалки – шепотілки – мовчалки»

Мета: розвиток спостережливості, уміння діяти за правилом, вольової регуляції. З різнобарвного картону треба зробити 3 силуети долоні: червоний, жовтий, синій. Це — сигнали. Коли дорослий піднімає червону долоню — «кричалку», можна бігати, кричати, сильно шуміти; жовта долоня — «шепотілка» — можна тихо пересуватися і шепотітися, на сигнал «мовчалка» — синя долоня — діти повинні завмерти на місці чи лягти на підлогу і не ворухитися. Закінчувати гру бажано «мовчалками».

Рухова гра «Відгадай, чий голосок»

Діти стають у коло. Одна дитина стоїть у центрі кола з зав'язаними очима і говорить: Жабеня по доріжці Скаче, витягнувши ніжки, Побачило комара і закумкало: КВА– КВА – КВА! (відповідає хтось із дітей, що стоять у колі). Ведучий, який знаходиться в центрі кола, відгадує, яка дитина «кумкала».

Дидактична гра «Що ти почув?»

Дитина тихо сидить. Запропонуйте заплющити очі й послухати запис різних звуків (стук, шум машини, клаксон, музичний інструмент). Через деякий час дозвольте розплющити очі, та розпитайте дитину ,що вона почула. Ускладнення. Збільшується кількість звуків та їх складність(вітер, дощ, пташка, плач, сміх). «Проплескай як я» Вчитель плескає в долоні, по парті, музичним молоточком тощо певну кількість раз, учень має відтворити це. Ускладнення. Учитель проплескує певний ритм, учень повторює. Гра «Бабуся укладає у свою валізу...»

Гра «Канон» (5-6 років)

Мета: розвиток довільної уваги.

Гра проходить під маршову музику. Діти стоять один за одним, поклавши дві витягнуті руки на плечі того, хто стоїть попереду. Почувши перший музикальний такт, підносять праву руку вгору 1 гравець на 2 такт – другий гравець. Коли праву руку піднесуть усі діти на черговий такт почати підносити в тому самому порядку ліву руку. Підносити ліву руку починати по черзі, опускаючи під музику руку вниз.

Гра «Чотири стихії» (4-6 роки)

Мета: розвиток уваги, пов'язані з координацією рухів.

Гравці сидять у колі. Ведучий домовляється з ними, що на слово «земля», вимовлене ним, усі повинні опускати руки вниз;

«вода» – витягнути руки вперед;

«повітря» – вгору;

«вогонь» – виконувати обертальні рухи руками; хто помиляється випадає з гри.

Гра «Пальці» (4-6 років)

Мета: розвиток уміння зосереджуватися і утримання уваги.

Гравці сидять у колі. Руки на колінах, пальці, крім великих переплетені. По команді ведучого діти починають повільно обертати великі пальці одним навколо іншого в напрямку, слідуючи за тим, щоб вони не торкалися один одного. Необхідно зосереджувати увагу на цьому русі.

Вправа закінчується через 3-5 хвилин, по команді ведучого.

Гра «Невлад» (6-7 років)

Мета: розвиток уваги

Дорослий ставить запитання. Дитина повинна відповідати на це запитання, а говорити на зовсім іншу тему.

Гра «У кого більше доказів?» (5-7 років)

Мета: розвиток логічного мислення, зв'язного мовлення.

1. Зайдіть аргументи:

- Читати корисно, тому що...
- Сваритися погано, тому що...
- Краще мати багато друзів, тому що..
- Мати собаки-це чудово..
- Одягатися краще, тому що..
- Дивитися довго телевізор шкідливо...

2. Я хочу...

- Гратися цілий день..
- Мені не можна..
- Пізно ввечері гуляти...
- З'їсти морозиво..

Гра «Спійманка» (5-7 років)

Мета: розвиток креативного та логічного мислення

- Повторіть назви посуду:
- Скільки ніг у карася?
- Скільки крил у поросяти?
- Скільки крил у індика?
- Скільки рук у їжака?
- Скільки олівців у порожній коробці?

Гра «Що трапилося?» (5-7 років)

Мета: розвиток креативного мислення, уяви, мовлення

Потрібно скласти речення в розповідь:

- По вулиці їхала машина, тому у Діда Мороза була зелена борода;
- Падав синій сніг, тому сьогодні наша кішка залишилася голодною;

– Тато приніс маленьке цуценя, тому ввечері довелося запалювати свічку.

Гра «Яким буває?» (5-7 років)

Мета: розвиток уміння виділяти властивості предметів, творчого мислення, мови

Потрібно придумати якнайбільше властивостей: яким буває будинок, дерево, автомобіль, корабель, метелик, кішка.

Наприклад: будинок буває великим, маленьким, дерев'яним, новим, старим.

Гра «Пошук спільного» (5-7 років)

Мета: розвиток мислення

Дітям пропонують два слова. Вони повинні знайти спільні ознаки.

Наприклад: тарілка – сонце (форма);

Яблуко – помідор (форма);

Вазон – ялинка (колір).

На третьому етапі контрольного експерименту узагальнюючому, було підведення підсумків. Нами було з'ясовано, що діти не просто засвоювали знання, а й збагачували цей процес власним досвідом, що зумовлює виникнення нових, оригінальних пропозицій, здогадок. За належної підтримки дорослих діти стали прагнути одержати якомога більше нових знань, що має важливе значення для формування їхньої розумової активності.

Проаналізувавши результати контрольного експерименту ми дійшли до таких висновків, що в дітей дошкільного віку підвищився порівнюючи з минулим роком рівень розумового розвитку. В них покращилися показники пам'яті, уваги, уяви, мислення, сприймання. В ході проведених ігор та вправ, було виявлено, що діти стали не такі розгублені, вони вміють сформулювати свою думку, щоб відповідати на запитання вихователя, активно беруть участь в навчальному процесі, допомагають товаришам у вирішенні проблемних завдань. Вміють співпрацювати один з одним, та покращення рівня запам'ятовування. Застосовуючи цікаві, новітні та нетрадиційні методи, прийоми, ігри, вправи на заняттях сприяють саморозвитку.

Одразу ж можна помітити, що програма, за якою працював вихователь та магістранта покращила рівень розвитку відчуттів, сприймамння, пам'яті, мислення, уяви, уваги та здатність до самостійного творчого пізнання.

Висновки до другого розділу

Забезпечення впливу художньої літератури на мовленнєвий розвиток дітей є одним із провідних методичних принципів у роботі з дошкільниками. Через твори художньої літератури відбувається збагачення, уточнення і активізація словника дітей. Ознайомлення з віршами, забавлянками, чистомовками, скоромовками сприяє закріпленню у дітей правильної звуковимови, розвитку виразності мовлення. Оповідання і казки, що пропонуємо дітям для переказування, сприяють розвитку зв'язного мовлення. Крім того, художня література сприяє розвитку поетичного слуху, образності мовлення, прищепленню любові до художнього слова. Під час добору і планування творів художньої літератури вихователі, враховуючи пізнавальну тему навчально-виховного блоку тижня і завдання з розвитку мовлення, планують роботу з організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей.

Знайомство малюка з художньою літературою починається з усної народної творчості – потішок, пісень, потім він починає слухати казки. Глибока людяність, гранично точна моральна спрямованість, живий гумор, образність мови – особливості цих фольклорних творів-мініатюр. Нарешті, маляті читають авторські казки, доступні йому оповідання.

Народ – неперевершений вчитель мови дітей. Ні в яких інших творах, крім народних, немає такого педагогічно ідеального розташування труднопроизносимих звуків, такого продуманого відомості рядом слів, ледь відрізняються один від одного за звучанням. Подорож у світ казки розвиває уяву, фантазію дітей, спонукає їх самих до творчості. Виховані на кращих літературних зразках в дусі гуманності діти і в своїх оповіданнях і казках проявляють себе справедливими, захищаючи скривджених і слабких, караючи злих.

Педагог повинен пам'ятати - зайві моралізування, з приводу прочитаного приносять великий, часто непоправної шкоди, «розібране» за допомогою безлічі дрібних питань твір одразу втрачає в очах дітей всяку принадність, інтерес до нього пропадає. Потрібно цілком довіритися виховним можливостям художнього тексту.

Найістотніші зрушення у розумовому розвитку дитини є результатом засвоєння не окремих знань і вмінь, а певної їх системи і загальних форм розумової діяльності, які є основою розумового розвитку. Таке бачення змісту розумового виховання спирається на психологічні дослідження, ідеї гуманістичної педагогіки К. Ушинського, який переконував у недоцільності штучного спрощення наукових знань до рівня дитячого розуміння, а також у нераціональності донесення до дітей знань, які перевищують рівень їхнього розумового розвитку [4, 102 – 104].

К. Ушинський говорив, що не умовним звуків тільки вчиться дитина, вивчаючи рідну мову, але п'є духовне життя і силу з рідної грудей рідної мови . Дітям раннього та молодшого дошкільного віку вихователь в основному читає напам'ять (потешки, вірші, оповідання, казки).

Проблема вивчення української казки як засобу формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих залишається ще недостатньо вивченою. Ідеал людини має кожен народ який відповідає його характеру, визначається його суспільним та громадським життям, розвивається разом з його розвитком.

Розповідаються тільки прозові твори (казки, оповідання, повісті). Тому важлива частина професійної підготовки – заучування напам'ять художніх творів, призначених для читання дітям, розвиток навичок виразного читання – способу доведення до всієї гами емоцій, розвиток і вдосконалення почуттів дитини.

У процесі написання другого розділу ми, дослідили передовий педагогічний досвід вихователів в галузі інтелектуального розвитку дошкільників в навчальній діяльності. Всі вихователі працювали над різними проблемами розвитку розумового виховання старших дошкільників засобами літературних творів, а саме «Казкотерапія», «Казка як засіб розвитку особистості», «В мнемотехніку граємо, дітей мові навчаємо», «Дзвінка, співуча, калинова – моя прекрасна рідна мова», «Подорож казками».

Також було проведено два експеримента: констатувальний та формувальний. В ході констатувального експерименту ми досліджували рівень розумового розвитку старших дошкільників за допомогою психодіагностичних методик. В

результаті якого ми дійшли таких висновків, що в процесі занять вихователь повинен підвищувати і розвивати пізнавальні процеси за допомогою різноманітних дидактичних і розвивальних ігор.

В ході формувального експерименту, створювалися конспекти занять з художнього читання, які потім вдосконалювали доповнюючи різноманітними цікавими методами і прийомами роботи над казкою та оповіданням. У результаті ми дійшли до таких висновків, що використання цих методів і прийомів у різноманітне заняття, робить його новим і більш цікавим. Дітям цікавіше працювати, але виникають і труднощі, коли деяким дітям з групи складно сприймати матеріал. Тому потрібно створювати і знаходити цікаві методи та прийоми, щоб всі діти включалися в роботу, і їм легше було засвоювати навчальний матеріал.

Отже, застосовуючи інноваційні методи роботи над казкою та оповіданням, можна дійти до таких висновків, що за допомогою них підвищується рівень розвитку пізнавальних процесів таких, як пам'яті, мислення, уваги, уяви і творчих здібностей, мовлення. Використавши такі інноваційні методи на заняттях з художнього читання, ми виявили підвищення рівня розумового розвитку старших дошкільників. Працюючи з художніми творами в дітей активізується і збагачується словниковий запас, поставивши їм запитання вони логічно мислять і дають на них правильні відповіді. Виконуючи завдання на створення зображень до твору вони включають свою уяву і фантазію, яка досить розвинута в цьому віці, і тоді створюється щось фантастичне і незвичайне. Старші дошкільники також вчаться створювати і власні твори, які виходять дуже цікавими.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження проблеми розумове виховання дошкільників засобом літературних творів були розв'язані всі поставлені завдання:

1. Проаналізовано психолого-педагогічні особливості розумового виховання старших дошкільників. З'ясовано, що темп розумового розвитку в дошкільному віці значно вищий порівняно з пізнішими віковими періодами. Діти починають пізнавати зовнішні внутрішні якості предметів і явищ.

Протягом дошкільного віку відбувається розвиток наочно-дійового та наочно-образного та логічного мислення, дітям стають доступними узагальнені знання і способи дій, почуття і логічні операції, загальні принципи, зв'язки і закономірності, які є основою наукових знань.

Одна з основних задач розумового виховання в цей період полягає у наданні дитині певних засобів уявного аналізу навколишнього світу, за допомогою яких вона повинна виділяти відносно великі її сфери і окремі характеристики навколишніх предметів і його власної діяльності. Гнучкість розумової діяльності виникає в старшому дошкільному віці, а її розвиток обумовлено формуванням у дошкільників комплексних уявлень, які дозволяють дітям підтримувати різні напрями аналізу об'єктів проблемних ситуацій.

Уява є центральним психологічним новоутворенням у дошкільному віці, її розвиток проходить 4 стадії. Підвищується рівень розвитку продуктивності уяви шляхом спеціально організованого навчання. Поряд з цим формуються дії уяви: задум у формі наочної моделі; образи уявних предметів та дії з ними; дитина може контролювати і визначати характер уяви.

Інтенсивно розвивається мовлення з опорою на лінгводидактичні принципи навчання. Діти приділяють увагу матерії мови, усвідомлюють значення мовних знаків, оцінюють виразність мови, розвивається мовне чуття.

2. З'ясовано значення літературних творів для розумового розвитку старших дошкільників. Художні твори розширюють знання про навколишній світ, впливають на особистість дошкільника, розвивають здібності тонко відчувати форму й ритм рідного мовлення, пояснюють дитині суспільне життя, світ людських

почуттів та взаємовідносин, збагачують емоції, розвивають уяву та дають дитині чудові зразки співучої української мови.

У закладі дошкільної освіти діти знайомляться з кращими літературними творами. Звертаючись до проблеми виховного впливу дитячої літератури, педагоги виділяють різні жанри дитячого читання: казки, оповідання, байки народні пісеньки, вірші, авторські твори тощо.

Знайомство з численними книгами про історичне минуле України, про українське мистецтво, спонукає дітей до творчого, поглибленого вивчення специфіки української історії, художньої творчості, знайомства з життям і діяльністю видатних українських особистостей, допомагає зрозуміти мову українських традиції, фольклору тощо. Читання не лише викликає певні почуття, роздуми про життя, а й спонукає до проби себе як творця (художника, поета, актора), сприяє реалізації і розвитку творчого потенціалу особистості.

Вихователі кожен літературний твір презентують до дітей як твір мистецтва, розкриваючи його задум, заражаючи слухача емоційним ставленням до прочитаного: почуттів, вчинків, ліричним переживанням героїв.

Особливу увагу приділено казці як неповнорному засобу створення дивовижного світу, в якому дитина є головним героєм, що протистоїть злу і допомагає добру.

3. Проведено елементи експериментального дослідження з метою визначення рівня розумового розвитку дошкільників. Експериментальне дослідження проводилося у процесі проходження педагогічної практики в закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 60 «Ягідка» комбінованого типу протягом березня – квітня місяця 2019 року

На першому етапі дослідження, на якому проводилося спостереження, було визначено, що у дітей значну роль відіграє наочно-дійова форма мислення, проте коло мислинневих завдань у них розширюється надзвичайно швидко. Мова для дітей 5-6 років є опорою виконуваної дії. У частини дітей розвинена увага і пам'ять, вони дуже уважно слухать завдання вихователя, і запам'ятовують добре матеріал, активно відповідають на заняттях і розповідають цікаві історії з життя. Дітям цього

віку доступний пошук, осмислення і виділення змістових та причинно-наслідкових зв'язків. На другому етапі, на якому проводилась батарея психодіагностичних методик на дослідження розвитку пізнавальних процесів, з'ясовано, що рівень наочно-дійового мислення дуже високий у – 18,5% дітей, високий – 15,5%, середній – 50,0% , низький – 16% дітей; рівень переключення і розподілу уваги – високий у 25,0 % дітей, середній – 15%, низький – 10%, дуже низький – 50% респондентів; рівень розвитку логічного мислення дуже високий у – 59% дітей, високий – 19%, середній – 23%; рівень розвитку зорової пам'яті – дуже високий у – 11,5% дітей, високий – 17%, середній – 15,5% , низький – 50% дітей, дуже низький – 6%. Узагальнивши результати спостережень і психодіагностичних методик, ми з'ясували, що у старшому дошкільному віці 56% дітей діагностованої групи мають середній, низький і дуже низький рівні розумового розвитку, тому постало завдання підвищити його.

4. Розроблено та проаналізовано серію занять з художньої літератури з метою підвищення розумової активності дітей старшого шкільного віку.

З метою розуміння змісту прозових та віршованих художніх творів, вміння відтворювати зміст оповідання за запитаннями вихователя, розвитку здатності робити художній аналіз віршованого тексту через конкретні запитання дорослого, співвідносити тему вірша з його змістом, відповідати повними реченнями на запитання за змістом оповідання, вдосконалення вміння узагальнювати почуте, висловлювання власної думки, формування вміння давати етично-моральні оцінки та судження діям героїв твору за їх вчинки, нами було розроблено та проаналізовані конспекти заняття на тему «В. Сухомлинський «Що найсмачніше»», «Слухання твору Я. Щоголіва «Хата», «Оповідання В. О. Сухомлинського «Навіщо кажуть спасибі?»», «Читання оповідання В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти». Вказані заняття сприяли розвитку творчої уяви та мовлення дітей, підвищили рівень зорової пам'яті.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Артуоз О. Мислити навчати й про здоров'я дбати. Екологія розумової діяльності дошкільників / О. Артуоз // Дошкільне виховання: наук.-метод. журн. для педагогів і батьків. – 2014. – № 5. – С. 27 – 29.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – Режим доступу: https://lozdnz9.my1.ru/bazovij_komponent_doshkilnoji_osviti_ukrajini-nova.pdf.
3. Басюк Н. Українська народна казка у вихованні моральних почуттів молодших школярів [Електроний ресурс] / Н. Басюк – Режим доступу до статті: pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/22/24_basiuk.pdf.
4. Бесага І. Вплив усної народної творчості на формування культури мовлення дітей дошкільного віку / І. Бесага, Н. Павлющенко // Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (08-09 листопада 2018 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 102 – 104.
5. Богачук Ю. В. Теоретико-методологічні засади розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення засобами художньої літератури [Електроний ресурс] / Ю. В. Богачук – Режим доступу до статті: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16370/1/Bogachuk.pdf>.
6. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах : підруч. / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. Богуш. – 2-е вид., доп. – К. : Слово, 2015. – 704 с.
7. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: [навч. посіб] – 2-ге вид., переробл. і допов. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко – К. : Вища шк., 2002.
8. Богуш А.М. Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини / Алла Богуш // Дошкільне виховання, 2013. – №7. – С. 6 – 10.
9. Божко А. В. Засоби і методи морального виховання дошкільників [Електроний ресурс] / А. В. Божко – Режим доступу до статті: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...

10. Бондар Л. С. В. О. Сухомлинський про підручник як засіб розумового розвитку молодших школярів / Людмила Семенівна Бондар // Рідна школа. – 2014. – № 7. – С. 42 – 46.
11. Бондаренко А. К. Дидактические игры в детском саду / Бондаренко Антонина Кирилловна. – М.: Просвещение, 1991. – 160 с.
12. Валеса І. А. Проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку [Електроний ресурс] / І. А. Валеса – Режим доступу до статті: eprints.zu.edu.ua/3031/1/36_44.pdf.
13. Васильченко А. І. Казка як засіб виховання і розвитку дитини [Електроний ресурс] / А. І. Васильченко, Т. О. Новодон, Н. П. Тарнавська – Режим доступу до статті: <http://eprints.zu.edu.ua/13409/1/Tarnavska.pdf>.
14. Ватаманюк Г. Особливості використання дитячої книги в процесі розвитку творчості старших дошкільників [Електроний ресурс] / Г. Ватаманюк – Режим доступу до статті: <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/view/203419>
15. Венгер Л., Мухіна В. Розвиток уваги, пам'яті і уяви в дошкільному віці / Л. Венгер, В. Мухіна // Дошкільне виховання. – 1974. – № 12. – С. 24 – 30.
16. Веракса Н. Е. Возникновение и развитие диалектического мышления у дошкольников: автореф. дисс. ... доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Н. Е. Веракса. – Москва, 1991. – 32 с.
17. Вигорій К. Ю. Можливості української народної казки як засобу морального виховання дошкільника / К. Ю. Вигорій, Н. В. Марчук // Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики / за заг. ред. О.О.Максимової, М.А.Федорової. – Житомир: ФОП Левковець, 2016. – У 2-х ч. – Ч. І. – С. 50 -53.
18. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. [Текст] / Л.С. Выготский. – СПб., 1997. – 140 с.
19. Владимірова А. Л. Формування творчого мислення дітей засобами музичної казки [Електроний ресурс] / А. Л. Владимірова – Режим доступу до статті: ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_42/40.pdf.

20. Гавриш Н. Розумове виховання сучасних дошкільнят: метод. посіб. / Н. Гавриш [та ін.]. – К. : Слово, 2015. – 176 с.

21. Гавриш Н. В. Формирование образности речи старших дошкольников в процессе обучения родному языку: дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. В. Гавриш. – Москва, 1991. – 180 с.

22. Гайдаржийська Л. П. Розумовий розвиток як одна з проблем підготовки дітей до школи [Електроний ресурс] / Л. П. Гайдаржийська – Режим доступу до статті: ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_49/15.pdf.

23. Гарник І. Чинники та засоби розумового розвитку дитини у системі дошкільного виховання Великої Британії [Електроний ресурс] / І. Гарник – Режим доступу до статті: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...

24. Гевко І. В. Історія розвитку розумового навчання і здібностей, як засіб всебічного розвитку дитини [Електроний ресурс] / І. В. Гевко – Режим доступу до статті: <http://pdaa.com.ua/np/pdf3/32.pdf>.

25. Голюк О. А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку [Електроний ресурс] / О. А. Голюк, Н. О. Пахальчук – Режим доступу до статті: sworld.com.ua/simpoz8/61.pdf.

26. Гончаренко А. М. Використання літературних творів у роботі вихователя дошкільного закладу [Електроний ресурс] / А. М. Гончаренко – Режим доступу до статті: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2901/1/A_Goncharenko_materialy%20kruglogo%20stolu_IPPO

27. Дмитруха А. В. Основні методологічні засади дошкільної педагогіки [Електроний ресурс] / А. В. Дмитруха – Режим доступу до статті: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...2...

28. Довга Т. Я. Стимулювання мовлення і мислення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку засобами дитячої літератури [Електроний ресурс] / Т. Я. Довга – Режим доступу до статті: dspace.kspu.kr.ua/.../Стимулювання%20мовлення%20й%20мислення%20дітей%20

:

29. Довга Т. Я. Художнє слово як засіб стимулювання мислення дошкільників та молодших школярів / Т. Я. Довга // Наукові записки. –2009. – Вип. 83. – С. 57 – 60.

30. Дьяченко О. М. Развитие воображения в дошкольном детстве: автореф. дисс. ... доктора психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / О. М. Дьяченко. – Москва, 1990. – 31 с.

31. Жосан О. Е. Василь Сухомлинський про книгу як важливе джерело знань та засіб розумового виховання учнів / О. Е. Жосан // Педагогічний вісник: наук.-метод. щокварт. журн. - Кіровоград: Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. Василя Сухомлинського, 2013р. № 2/3 – С. 46–50.

32. Заліток Л. М. В. О. Сухомлинський про роль казки у вихованні та навчанні дітей з особливими потребами / Л. М. Заліток [Електроний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://ap.uu.edu.ua/article/79>.

33. Запорожець А. В. Про розвиток міркування у дитини молодшого віку / А. В. Запорожець, Г. Д. Луков // Наукові записки І Харківського державного педагогічного інституту. – Х., 1941. – Т. 6. – С. 139 – 149.

34. Ермакова Е. С. Развитие гибкости мыслительной деятельности детей дошкольного возраста: автореф. дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Е. С. Ермакова. – Москва, 1989. – 16 с.

35. Імбер В. І. Розвиток логічного мислення дітей дошкільного віку / В. І. Імбер // Наукові записки. Серія. Педагогіка і психологія: зб. наук. праць / ред. кол. В. І. Шахов, М. І. Сметанський, О. В. Шестопалюк. – Вінниця, 2012. – Вип. 38. – С. 54 – 56.

36. Іщенко Л. В. Художнє слово як засіб мовленнєвої готовності дітей до школи [Електроний ресурс] / Л. В. Іщенко – Режим доступу до статті: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/.../1/ХУДОЖНЄ%20СЛОВО%20ЯК%20ЗАСІБ.pdf>.

37. Каньоса П. С. Твори дитячої літератури як засіб розвитку комунікативних навичок і вмінь дошкільнят [Електроний ресурс] / П. С. Каньоса

– Режим доступу до статті:
file:///C:/Users/Quadr/Downloads/znppo_2014_17_66.pdf.

38. Карнаухова А. В. Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки [Електроний ресурс] / А. В. Карнаухова – Режим доступу до статті:
http://lib.iitta.gov.ua/708752/1/Karnaukhova_dis.pdf.

39. Кваша Х. В. Особливості психічного розвитку дітей 6-го віку та організація навчально-виховної роботи з ними / Х. В. Кваша, Г. Ю. Орлюк // Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики / за заг. ред. О.О.Максимової, М.А.Федорової. – Житомир: ФОП Левковець, 2016. – У 2-х ч. – Ч. I. – С. 87 – 90.

40. Концепція дошкільної освіти в Україні на 2010-2016 рр. [Електроний ресурс] – Режим доступу до статті: <storage/app/media/nova-ukrainska...>

41. Кравець Н. П. Виокремлення власне методичних принципів навчання читання розумово відсталих учнів[Електроний ресурс] / Н. П. Кравець – Режим доступу до статті: www.irbis-nbuv.gov.ua > [irbis_nbuv](#) > [cgiirbis](#)

42. Кривошея Т. М. Умственное развитие детей старшего дошкольного возраста в процессе формирования элементарных математических представлений в контексте современных инноваций/ Т. М. Кривошея // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе: сб. материалов международной научно-практической конференции, Брест, 15 – 16 апреля 2015 / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина; редкол. Г. Н. Казаручик (отв.ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест: БрГУ, 2015. – С.138 – 141.

43. Кривошея Т. М. Формування у майбутнього вчителя уявлень про специфіку розумового виховання дітей /Т. М. Кривошея // Формування професійної культури майбутнього вчителя початкових класів: Зб. матер. республ. наук. - практ. конф. – Вінниця, 1999. – Т.2. – С. 435 – 442.

44. Крупська Н. К. Про дошкільне виховання / Н. К. Крупська; упоряд. З. Н. Борисова. – К. : Рад. Школа, 1989. – 287 с.
45. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкільця: у 2 ч.: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста. – К. : Вища шк., 2006. – Ч. 1. – 302 с.
46. Лист МОН України від 19.04.18 №1/9 – 249 Щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти [Електроний ресурс] – Режим доступу до статті: normativna-baza-2.html.
47. Литвишко О. М. Теоретичні основи дослідження проблеми формування соціальної компетентності дітей 5-6 років засобами казки [Електроний ресурс] / О. М. Литвишко – Режим доступу до статті: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/110.pdf>.
48. Луценко І. Роль дитячої книги у вихованні людяності в дітей дошкільного віку [Електроний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/17277/1/lutsenko202-206.pdf>
49. Максимова В. Казка як метод гуманістичного виховання дітей дошкільного виховання [Електроний ресурс] / В. Максимова – Режим доступу до статті: file:///C:/Users/Quadr/Downloads/Vird_2014_32_16.pdf.
50. Мельник Н. М. Вплив навчання на розумовий розвиток дітей старшого дошкільного віку / Н. М. Мельник Якість вищої освіти - умова інноваційного розвитку суспільства: збірка матеріалів щорічних магістрантських читань. - Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2007. – 207 с.
51. Міщиха Л. П. Психологія творчості. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 448 с.
52. Небеленчук І. О. Читання художніх творів як засіб формування естетичних смаків, складова морального виховання та духовного збагачення школярів / І. О. Небеленчук // Педагогічний вісник. – 2013. – № 2/3. – С. 59 – 64
53. Немов Р. С. Психологія: учеб.: В 3 ун. – Кн.3.: Психодіагностика / Р. С. Немов. – М.: Владос, 1998. – 632 с.

54. Нестеренко В. В. Розумовий розвиток і розумове виховання дітей старшого дошкільного віку у психолого- педагогічних дослідженнях / В. В. Нестеренко, О. О. Поліщук – Режим доступу: sandavak.narod.ru/stud_stat/polichyk.pdf.

55. Німченко Л. В. Педагогічні умови збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки / Л. В. Німченко // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / За заг. ред. проф. О.Л.Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2014. С. 124 – 131

56. Онищенко І. В. Дитяча література як засіб формування естетичної свідомості дошкільника [Електроний ресурс] / І. В. Онищенко – Режим доступу до статті: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_50_1/72.pdf.

57. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К.: Академвидав, 2008. – С. 416 – 418.

58. Павлюк Р. О. Психолого-педагогічний та лінгвістичний потенціал казки [Електроний ресурс] / Р. О. Павлюк – Режим доступу до статті: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1725/1/R_Pavlyuk_ZNPPDPU_3-4_FMLD_PI.pdf.

59. Парамонова П.А. Воспитание и обучение детей 6 года жизни / Парамонова П. А., Ушакова О. С. – М.: Просвещение. – 1988. – 72 с.

60. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: «Академвидав», 2006. – С.184 – 210.

61. Приймас Н. В. Мистецтво художнього слова як джерело формування та розвитку особистості[Електроний ресурс] / Н. В. Приймас – Режим доступу до статті: <https://nv-kogpi.ucoz.ua/vupysk1/Pryimas.htm>

62. Приймас Н. В. Розвиток і формування особистості засобами літературного виховання [Електроний ресурс] / Н. В. Приймас – Режим доступу до статті: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...2...PDF/...pdf.

63. Рашидова С. С. Художня література як мистецтво виховання і формування людини [Електроний ресурс] / С. С. Рашидова – Режим доступу до статті: file:///C:/Users/Win7/Downloads/domtp_2016_1_18.pdf

64. Савченко С. С. Вивчення стану проблеми формування мовленнєвого етикету дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури / С. С. Савченко // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / За заг. ред. проф. О.Л.Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2014. С. 161 – 166

65. Савчук К. А. Формування основ світогляду у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної казки / К. А. Савчук // Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики / за заг. ред. О.О.Максимової, М.А.Федорової. – Житомир: ФОП Левковець, 2016. – У 2-х ч. – Ч. I. – С. 171–173.

66. Саган Т. Роль українських народних казок і легенд у вихованні дітей старшого дошкільного віку / Т. Саган, О. Шаповалова // Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (08-09 листопада 2018 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 155 – 158.

67. Самодіна Ю. Використання казки як засобу морального виховання молодших школярів [Електроний ресурс] / Ю. Самодіна – Режим доступу до статті: conference.pu.if.ua/forum/files/30112017/1/camod.PDF.

68. Самохвалова А.Г. Коммуникативные трудности ребенка: проблемы, диагностика, коррекция / А. Г.Самохвалова – СПб: Речь, 2011. – 150 с.

69. Сартакова А. К. Роль сказки в развитии словесного творчества дошкольников [Електроний ресурс] / А. К. Сартакова, Л. Л. Лашкова – Режим доступу до статті: <https://www.scienceforum.ru/2017/2240/29432>.

70. Сердюк Р. В. Розумовий розвиток у творчій грі / Р. В. Сердюк // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / За заг. ред. проф. О.Л.Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2014. – С. 173 –177

71. Солдатенко Ю. В. Система формування мовленнєвої культури у старших дошкільників засобами художньої літератури / Ю. В. Солдатенко // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / За заг. ред. проф. О.Л.Кононко. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2014. – С. 177 – 182
72. Стельмах М. Сучасна авторська казка як засіб виховання дошкільного віку / М. Стельмах // Збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – С. 206 – 209.
73. Степаненко Р. Формування умінь спілкуватися з однолітками у дітей старшого дошкільного віку / Р. Степаненко // Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (08-09 листопада 2018 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 76 – 78.
74. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський – К.: Рад.школа, 1972. – С. 153 – 158.
75. Топчій Н. Казки Василя Сухомлинського у моральному вихованні молодших школярів / Н. Топчій // Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (08–09 листопада 2018 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 266 – 269.
76. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. / Михайло Миколайович Фіцула. – К.: «Академвидав», 2006. – С. 264 – 271.
77. Хмелева Ю. В. Сприйняття дітьми дошкільного віку казки як форми художньої літератури [Електроний ресурс] / Хмелева Ю. В., Кузнецова А. Я. – Режим доступу до статті: econf.rae.ru/pdf/2012/10/1674.pdf.
78. Цимбал - Славінська С. Розумове виховання як основа розвитку особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського (за матеріалами часопису «советская педагогика») [Електроний ресурс] / С. Цимбал – Славінська – Режим доступу до статті: library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog...

79. Чекаліна В. А. Формування мовленнєвої компетентності дошкільників в процесі навчання переказу літературних творів [Електроний ресурс] / В. А. Чекаліна – Режим доступу до статті: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4579/1/V_Chekalina_04_14_PL.pdf

80. Шкляр Н. А. Проблема соціалізації дошкільників засобами художньої літератури у сучасному науковому дискурсі [Електроний ресурс] / Н. А. Шкляр – Режим доступу до статті: lib.iitta.gov.ua/.../7.%20Проблема%20соціалізації%20дошкільників%20засобами%20

..

ДОДАТКИ

Додаток А

Конспект заняття з художнього читання

Тема: Читання оповідання В. Сухомлинського «Сьома дочка» та вірша Н. Чемерис «Що таке сім'я?»

Мета:

- *Навчальна* – ознайомити дітей з оповіданням В. Сухомлинського та віршем Н. Чемерис; учити розуміти зміст прозового та віршованого художніх творів; вміння відтворювати зміст оповідання за запитаннями вихователя; формувати вміння давати етично-моральні оцінки та судження діям героїв твору за їх вчинки.
- *Розвивальна* – розвивати вміння запам'ятовувати послідовність дій; розвивати уяву, фантазію і мислення.
- *Виховна* – виховувати любов до матері, повагу до маминої праці.

Обладнання: сюжетні малюнки.

Попередня робота: розглядання ілюстрацій родини; бесіда про сім'ю.

Тип заняття: комплексне.

Хід заняття

I. Вступна частина.

Вихователь: Діти чи готові ваші пальчики допомагати мамам?

Пальчикова вправа «Родину зустрічай!»

Діти тримають долоні зімкнутими, рухають пальцями попарно.

- Мамо, мамо!(постукування мізинцями).
- Що, дитинко?(постукування великими пальцями).
- До нас гості ідуть з ринку!(постукування безіменними пальцями).
- Двері швидко відчиняй!(постукування вказівними пальцями).
- Та родину зустрічай!(згинання і розгинання середніх пальців).

Дидактична гра «Покличемо ласкаво»

Вихователь: Діти а як ми звертаємось до мами?

Вихователь допомагає дітям правильно сформувати слова у кличній формі: «Мамочко, матусю, матусенько, мамуню».

- Як ласкаво звернемося до тата?(таточку, татусю).
- Як покличемо лагідно бабусю?(бабусю, бабусенько).
- Як звернемося лагідно до дідуся?(дідусю, дідусенько).

Діти разом з вихователем вимовляють слова – назви родичів у кличній формі.

1.1. Коротка підготовча бесіда з метою збудження інтересу дітей до змісту твору.

Вихователь: Як ставляться до вас ваші рідні?(люблять, піклуються, доглядають, допомагають, жаліють, балують).

- Як ви ставитесь до мами, тата, бабусі з дідусем, братиків та сестричок?
- Що ви робите разом?
- Як можна назвати всіх вас разом?(родина, сім'я).
- Послухайте вірш про родину.

ЩО ТАКЕ СІМ'Я?

Розкажу вам, друзі, я,

Що таке моя сім'я.

Разом дружно проживаєм

І пісні про це співаєм.

Люба матінка моя, –

Як пишаюсь нею я!

В неї руки золотії,

Серцем кожного зігріє.

Тато сильний і завзятий –

Він господар в нашій хаті.

Все майструє, все ладнає,

Бо до всього хист він має.

Дід і бабця у пошані –

Вони праці ветерани.

Всіх онуків міцно люблять
І, як пташенят, голублять.
Є у мене ще й брати –
Кращих в світі не знайти.
Ось і вийшло: всіх сім «я»,
Знайте, це і є сім'я.

(Н. Чемерис)

1.2. Бесіда за змістом вірша

- Про що йдеться у вірші?
- Назви членів родини, про яких йдеться у вірші?
- Хто чим був примітним?
- Скільки було членів родини? Так семеро. Тому і кажуть «сім'я», сім'я.
- Скільки членів у ваших родинах?
- Чи у ваших родинах всі дружно люблять один одного?

Фізкультхвилинка

Різні є на світі сім'ї:

(діти крокують на місці).

І маленькі, і великі.

(діти присідають і встають).

Різні люди в тих родинах:

(діти розводять руками в сторони).

Тата, мама і дітки.

(показують пальчиками неначе рахують).

II. Основна частина.

2.1. Читання художнього твору двічі.

Вихователь: Родина – це не просто люди, які живуть разом, а люди які люблять та поважають один одного, і допомагають одне одному. Послухайте оповідання Василя Сухомлинського.

СЬОМА ДОЧКА

Було у матері сім дочок. Ось поїхала одного разу мати в гості до сина, а син жив далеко-далеко. Повернулась додому аж через місяць.

Коли мати ввійшла до хати, дочки одна за одною почали говорити, як вони скучали за матір'ю.

— Я скучила за тобою, немов маківка за сонячним променем, – сказала перша дочка.

— Я ждала тебе, як суха земля жде краплину води, – промовила друга дочка.

— Я плакала за тобою, як маленьке пташеня за пташкою, – сказала третя.

— Мені тяжко було без тебе, як бджолі без квітки, – щебетала четверта.

— Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, – промовила п'ята.

— Я виглядала тебе, як вишневий садок виглядає соловейка, – сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матусі взуття й принесла їй води в мисці помити ноги.

2.2. Коротка бесіда спрямована на обмін враженнями.

- Чи сподобалося вам оповідання?
- Яка з доньок вам сподобалася найбільше?
- Чого вчить це оповідання?
- Як ви доведете членам своєї родини, що ви їх любите і поважаєте?
- Як ви допомагаєте своїм рідним?
- Чим можете порадувати їх?

2.3. Розгляд ілюстрації до твору.

Вихователь: Діти а зараз ми з вами розглянемо ілюстрацію до оповідання.

- Діти, що зображено на малюнку?
- Який настрій у доньок?
- Який їх зовнішній вигляд?
- Хто допомагає мамі?
- Які використані кольори?

Пальчикова гімнастика «Моя сім'я»

Вихователь: Давайте уявімо, що кожен пальчик — це хтось із нашої сім'ї.

Перший пальчик – наш дідусь,

Другий пальчик – то бабуся,
Третій пальчик – наш татусь,
А четвертий – то матуся,
А мізинчик – наш малюк.

III. Повторне читання та аналіз твору.

3.1. Повторне читання твору з установкою для бесіди за змістом.

Вихователь: діти, послухайте уважно оповідання «Сьома дочка».

3.2. Бесіда за змістом оповідання.

- Про кого йдеться в оповіданні?
- Скільки дочок було у жінки?
- Куди поїхала мама?
- Чому вона довго не поверталась?
- Як доньки зустріли матусю?
- Що вони сказали?
- Що сказала сьома донька матусі?
- Як ви вважаєте, чи сумувала сьома донька за мамою?
- Як вона довела свою любов?

IV. Закріплення раніше вивчених творів

1. Повторення прочитаних творів.

Вихователь: Діти, а ви любите слухати казки?

А які ви знаєте казки?

А це ми зараз перевіримо, як ви знаєте казки. Я буду задавати вам запитання за казками, а ви будете на них відповідати.

1. Який птах врятував Івасика Телесика від неминучої смерті? (Гусеня).
2. Хто вигнав козу-дерезу із заячої хатки? (Рак- неборак).
3. Листочок якого дерева вхопила коза-дереза, коли бігла через місточок? (Клена).
4. У якій казці лисичка побігла з гостювання, не подякувавши за частування? («Лисичка та журавель»).

5. Хто вигнав мишенят Крутя і Вертя з-за столу? (Півник).
6. Мандрував дорогами все своє життя. Співав пісні, вважав себе невловимим, та врешті пісня його обірвалася на півслові. Хто це? (Колобок).
7. Цей дім ніхто не будував, а жити в ньому мали право лише п'ять братів, але в скрутну хвилину вмістилося майже все лісове царство. Що це за дім? (Рукавичка).
8. Про кого йдеться: «За три копи куплена»? (Про козу-дерезу).
9. Хто допоміг витягнути ріпку? (Мишка).
10. Назвіть три казки, героями яких є лисиця. («Солом'яний бичок», «Колобок», «Рукавичка»).

2. *Дидактичні ігри та вікторини за змістом прочитаних творів.*

Дидактична гра «Відгадай з якої казки уривок»

Вихователь: діти, я буду зачитувати уривок з казки а ви повинні відгадати назву казки.

1. « Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку. От біжить мишка...» (« Рукавичка».)
2. « От баба так і зробила: витопила в печі, змісила яйцями борошно, що назмітала, спекла колобок і поклала на вікні, щоб простиг...». («Колобок»).
3. « Жили собі двоє мишенят – Круть і Верть і півник Голосисте Горличко...» (« Півник і двоє мишенят»).
4. « Були собі лисичка та журавель. Ото й зустрілися якось у лісі. Та такі стали приятелі! Кличе лисичка журавля до себе в гості...» («Лисичка та журавль»).
5. « Зробіть мені , тату, човник та весельце, то я буду рибку ловити, та вас при старощах годуватиму...» («Івасик-Телесик»).

3. *Підсумок заняття.*

- Діти про що ми сьогодні з вами розмовляли?
- Що таке родина?
- Як називається вірш, який ви сьогодні слухали?
- Чи сподобалося вам оповідання «Сьома дочка»?
- Діти, ви сьогодні були молодці! Любіть своїх рідних, поважайте їх, піклуйтеся про них, даруйте їм радість.

Конспект заняття з художнього читання

Тема: В. Сухомлинський «Що найсмачніше»

Мета:

- ознайомити дітей з оповіданням В. Сухомлинського, розвивати уміння слухати і розуміти художні тексти, учити відповідати на питання за змістом творів, формувати емоційне сприймання змісту оповідання;
- розвивати уміння запам'ятовувати послідовність дій; розвивати уяву, увагу, мислення;
- виховувати дружні взаємини, бажання піклуватись про птахів.

Попередня робота: читання творів В.О. Сухомлинського.

Обладнання: портрет В. О. Сухомлинського, ілюстрації птахів, оповідання «Що найсмачніше?», загадка про синичку, ілюстрації до твору.

Вид заняття: читання оповідань на морально-етичну тему.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

1. Психогімнастика «Привітання».

Доброго ранку, рідний наш дім!

Доброго ранку, дітки усім!

Доброго ранку, сонечко ясне!

Доброго ранку, садочку прекрасний!

Вліво – вправо оберніться,

Одне одному всміхніться.

II. Вступна частина.

1. Вступна бесіда.

– Діти, погляньте уважно на картинку. Хто на ній зображений? (Пташки).

– Так, це зграя пташечок. Яких ви птахів знаєте? (Відповіді дітей).

– Як потрібно ставитись до пташок? (Не ображати їх, спостерігати та милуватись, слухати їх спів, допомагати та підгодовувати узимку).

2. Відгадування загадки.

– Діти, послухайте уважно загадку та відгадайте, про яку пташку йдеться.

З жовтою грудкою знаємо птицю,

І називається пташка... (Синиця)

– Так, це маленька синичка. Сьогодні ми з вами будемо читати цікаве оповідання про неї.

3. Бесіда про В. О. Сухомлинського.

– Діти, подивіться на портрет. Можливо ви знаєте, що це за людина? (В. О. Сухомлинський)

– Так, це Василь Олександрович Сухомлинський – письменник та учитель, що написав багато цікавих казок та розповідей для дітей. Його іменем названий також і наш дитячий садок.

– Чому він вчив дітей у своїх творах? (Не ображати один одного, любити природу, товаришів, бути слухняними та добрими дітками)

4. Оголошення теми заняття.

– А сьогодні я хочу ознайомити вас з новим твором Василя Сухомлинського – «Що найсмачніше?».

III. Основна частина.

1. Читання оповідання.

– Послухайте уважно оповідання В. О. Сухомлинського «Що найсмачніше?» (Див. Додаток А)

2. Бесіда, спрямована на з'ясування перших вражень.

– Що вас зацікавило у творі? (Відповіді дітей)

– Що ж виявилось найсмачнішим для Дмитрика? А для синички?
(Відповіді дітей)

3. Розгляд ілюстрації.

– Подивіться уважно на ілюстрацію до твору. Що на ній зображено?

Фізкультхвилинка

Крильця пташки розправляють,

(Руки розвести в різні боки).

Їх до сонця підіймають.

(Руки в гору, потягнутись).

Потім можна політати

(Покрутитися, рухи руками).

І комашок поганяти.

(Вгору низ).

На галявину злетілись,

(Присісти).

Там зернят скоріш наїлись.

Потім знову полетіли,

(Рухи руками вгору та вниз).

У гніздечко хутко сіли.

(Сісти на місця).

2. Повторне читання та аналіз твору.

1. Повторне читання твору.

— Уважно послухайте оповідання ще раз. Потім я вам задаватиму запитання, тому слухайте уважно, щоб ви змогли відповісти на них.

2. Бесіда за змістом твору.

– Про кого йдеться в оповіданні? (Про хлопчика, про синичку)

- А як звали хлопчика? (Дмитрик)
- Що їли у годівничці пташки? (Пшеничку, соняшникове насіння)
- А що ще діти принесли синичці? (Шматочки сала)
- Що синичка робила, коли прилітала? (Щебетала, дзьобала сало)
- Що подумав Дмитрик, спостерігаючи за поведінкою синички? (Що вона так дякує за сало)
- А що Дмитрик потім приніс синичці? (Вареник з сиром)
- Чи можна годувати синичок варениками? (Відповіді дітей)

3. З'ясування ідеї твору. Виведення морального правила.

- Як ви гадаєте, чи правильно вчинив Дмитрик, що приніс синичці вареник з сиром? (Відповіді дітей)
- А чому він це зробив? (Відповіді дітей)
- Чому вчить це оповідання? (Що не всім може подобатись те, що любиш ти; що потрібно турбуватись про пташок, але так, щоб їм не нашкодити)
- Ви приносили пташечкам їжу в годівничку? А що приносили? (Відповіді дітей)
- Коли треба допомагати пташкам з пошуком їжі? (Тільки взимку, коли дуже холодно й сніжно)

IV. Закріплення раніше вивчених художніх творів.

- Діти, а згадайте, які оповідання чи казки Василя Сухомлинського ми ще читали? (Відповіді дітей)
- Так, схоже, ви багато творів запам'ятали. Тому пропоную вам відповісти на питання вікторини, слухайте уважно.
  - 1) Чому кошенятко підбігло до Петрика у казці «Петрик, собака та кошеня»? (Тому що злякалось песика)
  - 2) У якій казці хлопчик Юрко милувався бурулькою? («Райдуга в бурульці»)
  - 3) Чим смакували комашки в казці «Куди поспішали мурашки»? (Крихітками горішка)

4) У яку пору року відбувались події в казці «Зайчик і місяць»? (Взимку)

5) Як вчинила дівчинка Зіна, коли під час дощу згадала, що забула свою ляльку на лавці? (Побігла за нею на подвір'я та забрала до хати, казка «Лялька під дощем»).

– Молодці, діти, ви гарно попрацювали, будьте слухняними та добрими малятами.

– Заняття закінчено, відпочивайте!

Додаток А

Оповідання В. О. Сухомлинського «Що найсмачніше?»

Діти влаштували на дереві годівницю для пташок.

Щодня приносили соняшникове насіння, пшеницю. А синичкам — шматочок сала. Ось і сьогодні повісили сало на ниточку.

Прийшов у садок Дмитрик. Йому дуже хотілося побачити, як снідає синичка. Сів біля вікна й дивиться. Прилетіла синичка, сіла біля шматочка сала і дзьобає. Дзьобне й защебече. Дзьобне й защебече.

«Це вона дякує за сало»,— думає Дмитрик.

Захотілося Дмитрикові принести синичці чогось ще смачнішого. Він дуже любив вареники з сиром. Приніс Дмитрик вареника і поклав на годівницю. Не знав Дмитрик, що синички вареників не їдять.

Конспект заняття з художнього читання

Тема «Слухання твору Я. Щоголіва «Хата», заучування вірша напам'ять»

Мета: розвивати здатність робити художній аналіз віршованого тексту через конкретні запитання дорослого, співвідносити тему вірша з його змістом. Розширювати уявлення дітей про міське та сільське житло, знаходити відмінність. Спонукає запам'ятовувати вірш за схемою. Розвивати мовлення, мислення. Виховувати ціннісне ставлення до оточуючого.

Матеріал: портрет та вірш Я. Щоголіва «Хата», картинки із зображенням міського, сільського житла, набір розрізаних картинок (на пару), конверт, ілюстрації для відтворення твору.

Хід заняття

I. Вступна частина.

1. Дидактична гра «Склади картинку».

Завдання: з розрізаних картинок викласти зображення будинків різних народів (хата, іглу, юрта, багатоповерховий будинок).

- Що зображено на ваших картинках?
- Як ви думаєте, про що ми будемо сьогодні говорити?

2. Вправа «Закінчи речення».

- На Україні - ...
- У селі – одноповерхові будинки, а в місті більшість будинків - ...
- Міські будинки – високі, а сільські - ...
- Будинки в містах будують із цегли, а в селах – з ...
- Хату, іглу, юрту, багатоповерхівку називають ... (*житло*).

3. Дидактична вправа «Знайди слова-родичі» (споріднені слова).

Завдання: щоб розкрити зміст нового поняття, вихователь пропонує дітям підібрати споріднені слова до слова «житло».

- Підберіть слова, які можуть замінити слово «житло».(хата, дім, будинок, квартира, оселя)

II. Повідомлення теми заняття.

- Завжди люди шанобливо ставились до свого житла. Адже в рідній домівці народжувались та виростали діти. Багато поетів писали вірші, в яких оспівували рідну хату. Художники передавали в картинах красу української хати, її оселі.

- Отже, сьогодні наша розмова буде про хату, а саме про вірш, в якому її описують.

III. Основна частина

1. Показ портрета

2. Відомості про автора.

Яків Іванович Щоголів народився 5 листопада 1824 року в Охтирці, сучасна Харківська область, що на сході України. Походив із давнього дворянського роду (їхню сім'ю поважали), вони були досить багатими людьми. Яків Іванович багато навчався, але ніколи не забував про те, що любить – писати. У віршах Щоголів часто тужить за своїми дитячими літами, які щасливо провів під оком дбайливої, ніжної матері. Краса рідних краєвидів — недалекий степ, водяні млини, пасіки, ріка Ворскла — все це стало натхненням для написання його творів.

3. Читання та слухання вірша Я. Щоголіва «Хата».

- Прослухайте вірш та подумайте яку він може мати назву.

Наша хата під горою, край долини,

У вишневому садочку та в калині.

Попід лісом млин подався у ставочок;

Через воду перекинувся місточок.

Наші ниви золотіють так, як сонце.

Вишні й сливи лізуть з гілок у віконце.

Нашу гору всі кругом далеко знають,

Добрі люди нашу хату привітають.

4. Коротка бесіда спрямована на обмін враженнями.

- Яку на вашу думку назву має вірш?

- Яку картину ви уявили при прослуховуванні твору?

- Які емоції ви переживали?

5. Словникова робота.

- Як ви зрозуміли вислів ниви золотіють? (поля з пшеницею, яка стає золотистого кольору, коли досягає)

6. Колаж з віршем.

- Діти, а зараз ми з вами виконаємо дуже цікаве завдання ми уявимо, що ми ніби відомі художники і спробуємо створити «Колаж» до вірша.(діти разом з вихователем малюють на великому ватмані малюнки до кожного рядка вірша, щоб легше було з ним працювати)

IV. Повторне читання та аналіз твору.

1. Повторне слухання твору.

2. Бесіда за змістом вірша.

- Як ставиться поет до рідної хати?

- Як ви зрозуміли, що його переповнюють ніжні почуття любові, поваги?

- Де стоїть хата?

- Що значить «край долини»? Як ще можна сказати іншими словами ?

- Що зробив місточок?

- Які ниви? Чому поет називає їх золотими? Що ще можна назвати золотим?

- Як Яків Щоголів розкаже у вірші про вишні та сливи?

- Як люди ставляться до хати? Що роблять, коли заходять до хати?

- Як би ви назвали цей вірш?

3. Повторне читання вірша та виконання дітьми схематичного малюнка за його змістом.

Вихователь пропонує дітям відтворити малюнками зміст твору. При повторному прочитанні твору, діти по черзі підходять до дошки, на якій є малюнки, що відображують зміст віршу, і співвідносять рядки з зображеннями.

4. Відтворення вірша за схематичним малюнком.

5. Рефлексія.

- В яких будинках живуть люди на Україні?
- Яким словом можна назвати будинки?
- Який вірш ви знаєте про житло українців? Хто написав цей вірш?
- Як потрібно ставитись до свого житла?
- Хто запам'ятав весь вірш і без допомоги зможе розповісти сам вдома батькам?
- Кому було важко запам'ятати вірш, чому?
- Чи знаєте ви, діти, вірші, або прислів'я про українську хату?

В гостях добре, а дома ліпше.

Моя хата з краю, нічого не знаю.

Своя хата не ворог, коли прийдеш, то прийме.

-Молодці, дякую всім за роботу!

Конспект заняття з художнього читання

Тема: Читання оповідання В. О. Сухомлинського «Навіщо кажуть спасибі?»

Мета: продовжувати вчити дітей уважно слухати оповідання, розуміти його зміст, правильно і чітко відповідати на запитання, оцінювати поведінку героїв, робити висновки, закріпити раніше вивчені твори; розвивати мислення, мовлення, пам'ять; виховувати любов до рідної природи, уміння помічати її красу, милуватися та радіти життю.

Обладнання: портрет В. О. Сухомлинського, збірка творів В. О. Сухомлинського.

Хід заняття

I. Оргмомент.

- Давайте пограємо в гру «Скажи комплімент». Поверніться один до одного і скажіть приємне слово.

II. Вступна частина

1. Коротка підготовча бесіда з метою пробудження інтересу дітей до змісту твору.

- Скажіть, вам приємно чути, коли вам говорять гарні та приємні слова?
- Які слова ввічливості ви знаєте?
- Скажіть, а яку людину називають доброю?
- Чи є у нас добрі діти?
- А чому ми іноді кажемо: «Від теплого слова – лід розмерзає»?
- А як ви розумієте прислів'я: «Рана загоїться, а зле слово – ні»?
- Справді, діти, добро, як сонечко, гріє і завжди перемагає зло. Добрим може бути і слово, що підтримує, надихає, надає людині крила.

2. Повідомлення теми заняття

- Сьогодні ми з вами прочитаємо оповідання В. О. Сухомлинського про ввічливе слово «спасибі» та пригадаємо інші оповідання та казки, які ви вже вивчали.

III. Основна частина

1. Пригадування знайомих творів цього автора, цього жанру.

- Розгляньте портрет. Хто зображений на портреті?
- Що ви знаєте про цю людину? Ким він був?
- Про що писав В. О. Сухомлинський, кому присвячував свої казки та оповідання?

- Подивіться на збірку В. О. Сухомлинського. Вона називається «Школа під блакитним небом».

- Давайте пригадаємо казки та оповідання В. Сухомлинського, які ми вже читали з цієї збірки? (*оповідання «Чорні руки», «Найласкавіші руки», «Як хлопчик хотів приголубити сніжинку», «Врятував сонечко», «Весняний вітер», «Покинуте кошеня», казка «Лисеня» тощо*)

- Сьогодні ми познайомимось з цікавим оповіданням В. Сухомлинського «Навіщо кажуть спасибі?»

2. Слухання художнього твору.

- Сіли рівненько. Зараз я вам прочитаю оповідання «Навіщо кажуть спасибі»? , а ви слухайте уважно.

НАВІЩО КАЖУТЬ СПАСИБІ?

Дрімучим лісом йшло двоє подорожніх. Дідусь і хлопчик. Було жарко і хотілося пити.

Нарешті вони прийшли до струмка. Тихо дзюрчала холодна вода. Мандрівники нахилилися, напилися. Дідусь сказав:

— Спасибі тобі, струмочку.

Хлопчик усміхнувся.

— Чого ти усміхнувся, хлопче? — запитав дідусь.

— Навіщо ви, дідусю, сказали струмкові «Спасибі»? Він же не жива істота і не дізнається про вашу подяку, не почує ваших слів.

— Це так. Якби води напився вовк, він міг би і не дякувати. Ми ж не вовки, а люди. Розумієш, навіщо людина каже «Спасибі»? А знаєш, кого це слово вшановує, звеличує, підносить?

Хлопчик замислився. Він ще ніколи не думав над цією мудрою істиною. Тепер саме час був подумати: дорога через ліс ще довга.

3. Коротка бесіда спрямована на обмін враженнями.

- Яке добре слово, ви почули в цьому оповіданні?
- Навіщо люди кажуть: «Спасибі?».

4. Словникова робота.

- Як ви розумієте слово подорожній? Я зараз прочитаю речення з оповідання, а ви спробуйте пояснити значення слова подорожній.
- Я зараз вам зачитаю речення, а ви спробуйте пояснити значення слів вшановувати, звеличувати, підносити.

Фізкультхвилинка

Хмара сонечко закрила *(руки вверху махають ними)*

Слізки срібні враз зронила *(рухи руками, що імітують дощик)*

Ми ті слізки пошукаєм *(нахили вниз)*

У травичці позбираєм *(імітують збирання)*

Пострибаєм, як зайчата *(стрибки на двох ногах)*

Політаєм, як пташенята *(махають руками-«крилами»)*

Потанцюємо ще трішки, *(довільні танцювальні рухи)*

Щоб спочили ручки, ніжки. *(довільні танцювальні рухи)*

IV. Повторне читання та аналіз твору

1. Повторне читання твору з установкою для бесіди за змістом.

- Послухайте оповідання ще раз і будьте готові відповідати на запитання.

2. Бесіда за змістом твору.

- Коли відбувалася подорож? Чому ви так вирішили?
- Хто головні герої оповідання?
- Де були дідусь і хлопчик?
- Як повівся дідусь біля струмка?
- Чому хлопчик здивувався?
- Про що запитав хлопчик у дідуся?
- Що відповів йому дідусь?
- Як слово може вшановувати, звеличати?

3. Характеристика героїв.

- Скажіть, який у творі дідусь?
- А який хлопчик?
- Чи можна сказати, що хлопчик був не вихований? Чому?
- З якою інтонацією необхідно говорити слова дідуся? Хлопчика? Чому?
- Який вчинок дідуся говорить про його досвід, вихованість?

4. Узагальнююча бесіда

- Діти, а ви завжди кажете «спасибі» тим людям, які поруч з вами, які щось роблять для вас, допомагають вам?
- Треба завжди бути чемними, вміти дякувати і пам'ятати, що ми – «Люди», у будь-якій ситуації.

V. Закріплення раніше вивчених художніх творів

1. Дидактична гра «Згадай назву»

- Давайте пригадаємо назви оповідання В. О. Сухомлинського, які ми вже читали.
- Я читаю уривок, а ви кажете з якого це оповідання:

- «Бабусю, – питається Юрась, – чого у вас руки чорні-чорні, а голуб білий-білий? – якби в мене руки були білі, то не було б ані тіста, ані голуба, - тихо сказала бабуся. (*«Чорні руки»*)

- «Ні, не треба падати сніжинці на землю. Не треба її затоптувати. Хлопчик простягнув долоню. Він захотів приголубити сніжинку. (*«Як хлопчик хотів приголубити сніжинку»*)

- «Пішли люди і оголосили по радіо: «Загубилась дівчинка. У її мами найдобріші очі, найкрасивіші коси, найласкавіші в світі руки» (*«Найласкавіші руки»*).

VI. Підсумок заняття

- Яке нове оповідання В. О. Сухомлинського ми прочитали на занятті?

- Про які важливі речі ви дізналися сьогодні?

- Чи подобається вам, коли дякують за ваші добрі вчинки?

Конспект заняття з художнього читання

Тема: Читання оповідання В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти»

Мета: розвивати уміння дітей уважно слухати літературний твір, зокрема на морально-етичну тематику; відповідати реченнями на запитання за змістом оповідання; вдосконалювати вміння узагальнювати почуте, висловлювати власну думку, давати оцінку поведінки героя; розвивати загальнолюдські моральні якості: милосердя, співчуття, чуйність. Виховувати доброзичливе ставлення до інших людей, що мають фізичні вади.

Матеріал: оповідання «Як Сергійко навчився жаліти», портрет В. О. Сухомлинського, збірка «Джерела доброти», картинки із зображенням різних емоційних станів; аудіозапис: як шумить листям вітер, дзюрчить струмочок, хлюпочуть хвилі, їде автомобіль.

Попередня робота: розгляд портрету В. О. Сухомлинського; ознайомлення з короткими відомостями біографії письменника.

Тип заняття: читання і слухання оповідання

Хід заняття

I. Психогімнастика

Вихователь пропонує дітям закрити міцно очі і запитує:

- Що ви бачите?
- Що відчуваєте?

Пропонує пройти декілька кроків

- Вам було легко йти? Чому?
- Закрийте очі і скажіть, що я роблю? (Не можемо сказати). Чому?
(Тому що нічого не бачимо)

II. Вступна частина

1. Показ портрету автору твору.

- Відкрийте очі, сядьте на стільчики на погляньте на портрет.

2. Коротка бесіда з метою збудження інтересу дітей до змісту твору.

- Хто це?
- Що пам'ятаєте про В. О. Сухомлинського?
- Сьогодні ми послухаємо його оповідання «Як Сергійко навчився жаліти» і ви зрозумієте, чому заняття розпочиналося із заплущування очей.

III. Основна частина

1. Слухання художнього твору

- Послухайте уважно оповідання.

2. Коротка бесіда спрямована на обмін враженнями

-Діти, вам сподобалось оповідання?

-Чи шкода вам було дівчинку?

-А правильно зробив Сергійко, що пожалів дівчинку?

3. Словникова робота

-Які слова були незрозумілими для вас? (Діти називають, вихователь пояснює їх значення, якщо не називають, просить їх пояснити значення окремих слів)

Ставок-невеличке озерце, яке створили люди самі.

Подив-дуже сильне здивування від чогось.

Жаль-почуття, коли відчуваєш жалість до когось, хочеться пожаліти.

Темрява-час, коли темно, нічого не видно.

4. Розгляд ілюстрації до твору.

-Погляньте на малюнок.

-Хто на ньому зображений? (На ньому зображена дівчинка)

-Що вона робить? (Сидить на березі річки)

-Який в неї настрій? (В неї сумний настрій)

IV. Повторне читання та аналіз твору

1. Повторне читання твору з установкою для бесіди за змістом.

-Послухайте уважно оповідання ще раз. Будьте готові відповідати на запитання.

2.   Бесіда за змістом твору.

-Про кого розповідає автор?

-Куди пішов Сергійко?

-Кого хлопчик зустрів?

-Якою була дівчинка?

-Чому її слова дивували Сергійка?

-Коли Сергійко зрозумів і поспівчував дівчинці?

-Що, на вашу думку, відчував хлопчик? А що – дівчинка?

-Якби у вашому дворі була така дівчинка чи хлопчик, ви хотіли б їй допомогти?

-Як це можна зробити? (роздуми дітей)

3.   Дидактична гра «Мовчазний актор».

-     Діти, зараз ви будете справжніми акторами! Ви отримаєте картки, на яких зображено: сум, страх, жалість, радість, байдужість, злість, здивування. Хтось з вас має відтворити його перед іншими дітьми, не називаючи його. Всі інші мають вгадати та назвати що саме ви показали. В кінці гри ми визначимо найкращого актора (того, хто найкраще показував почуття).

4.   Фізхвилинка в парах.

-     Діти, об'єднайтеся по двоє, один з вас закриває очі, а інший – ні. Я буду задавати вам рухи (стрибки, обходження предметів, присідання тощо), той, в кого закриті очі буде виконувати рухи, той, в кого ні – допомогати. Потім поміняєтесь місцями: той, в кого очі були закриті – відкриє їх, інший закриє.

5.   Мнемотаблиця

Вихователь використовує мнемо таблицю для запам'ятовування оповідання.

-     Діти, погляньте на дошку, і скажіть, що там зображено.

V.   Заклучна частина

1.   Повторення раніше вивчених творів В. О. Сухомлинського

- Діти, пригадайте, які ще твори В. О. Сухомлинського ми вивчали?

(Оповідання «Петрик, собака і кошеня», казку «Як Їжачок готувався до зими»)

- Що сталося з Петриком в оповіданні «Петрик, собака і кошеня»? (Він ішов стежкою в саду. Йому назустріч вийшов великий собака, Петрик злякався, але до нього притулилось кошеня і Петрик його врятував. Він став хоробрим і пішов назустріч собаці).

- Скажіть, з кому запропонував Їжачок жити з ним у хатинці в казці «Як Їжачок готувався до зими»? (Їжачок запропонував з ним жити Цвіркунові) Чому саме йому? (Тому що всі інші звірі не захотіли жити разом з Їжачком, в них були свої нірки)

- Молодці, діти, чудово пам'ятаєте ці твори!

2.   Бесіда за змістом заняття

-Яке оповідання ми сьогодні слухали?

-Хто його написав?

-Про кого воно?

-Чи сподобалося воно вам?

-Чи сподобалося вам гратися удвох?

-Що вашій парі вдавалося робити найкраще?

-Пропоную вам придумати іншу назву для цього оповідання та розповісти усім на прогулянці.